

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2005-10-13

UDK 929 Besenghi P.:94(495)"18"

MED ROMANTIKO, FILHELENIZMOM IN POLITIČNO STVARNOSTJO: POPOTOVANJE ISTRSKEGA PESNIKA PASQUALA BESENGHIJA V GRČIJO 1828–1830

Salvator ŽITKO

Pokrajinski muzej Koper, SI-6101 Koper, Kidričeva 19

IZVLEČEK

Prispevek obravnava romantične in filhelenske nagibe in razloge istrskega pesnika Pasquala Besenghija, ki so ga, kot mnoge druge evropske filhelene, privedli v Grčijo v času, ko si je po dolgoletni vojni za osvoboditev izpod Turkov pod vodstvom predsednika J. Kapodistriasa in ob pomoči evropskih sil priborila neodvisnost (1828). Romantični zanos in privrženost do klasične Grčije sta v naslednjih dveh letih Besenghija vodila po večini grških pokrajin in antičnih spomenikov, hkrati pa ga privedla tudi v stik z nekaterimi vidnejšimi predstavniki grškega osvobodilnega gibanja in do spoznanja tedanje grške stvarnosti.

Iz Besenghijevega dnevnika in pisem, ki služijo kot temeljni vir za osvetlitev pesnikovega dvoletnega bivanja na grških tleh, se razodevajo tako njegova intimna razpoloženja in doživljanja grške stvarnosti kot pesnikove značajske poteze in njegova narava, v kateri se zrcalijo vse značilnosti tedanje evropske romantike.

Ključne besede: romantika, filhelenizem, grška diaspora, osvobodilna vojna, Moreja, evropske velesile, heterije

TRA IL ROMANTICISMO, IL FILELLENISMO E LA REALTÀ POLITICA: VIAGGIO DEL POETA ISTRIANO PASQUALE BESENGHI IN GRECIA 1828–1830

SINTESI

L'articolo approfondisce il filone romantico e filellenista e le ragioni che portarono il poeta istriano Pasquale Besenghi, come anche molti altri filellenisti europei, in Grecia nel tempo in cui dopo una lunga guerra per la liberazione dal dominio turco, sotto la guida del presidente J. Kapodistrias e con l'aiuto delle forze europee, il paese conquistò l'indipendenza (1828). Nei due anni successivi l'entusiasmo romantico e l'attaccamento alla Grecia classica portarono Besenghi ad attraversare e visitare numerosi paesaggi e monumenti storici greci mettendolo contemporaneamente in contatto con alcuni rappresentanti di spicco del movimento di liberazione greco fino a fargli conoscere la realtà greca del tempo.

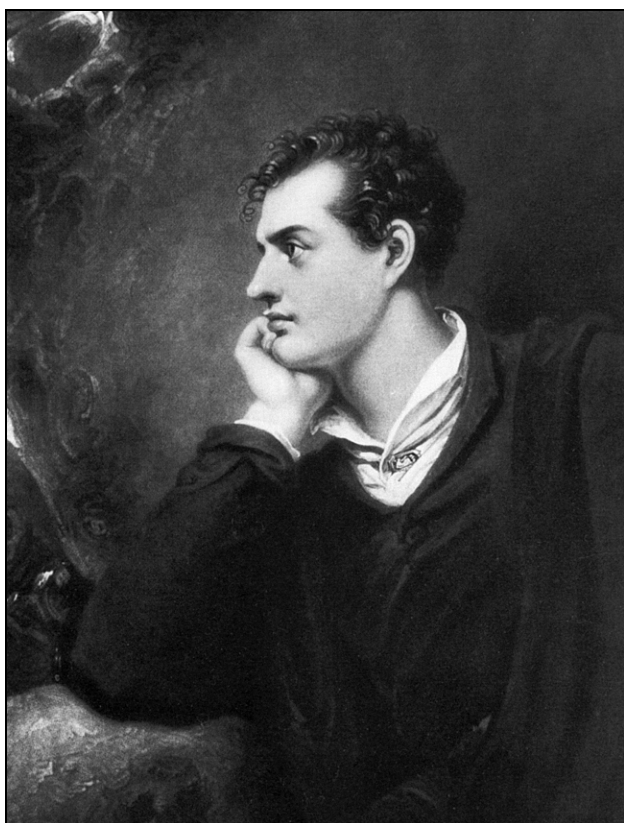
Dal diario e dalle lettere di Besenghi, che rappresentano la fonte principale per un'analisi del soggiorno di due anni del poeta in terra greca, si scoprono i suoi sentimenti più intimi e la sua comprensione della realtà del luogo ma anche i tratti caratteriali dello stesso poeta e la sua natura in cui si specchiano tutte le caratteristiche del romanticismo europeo.

Parole chiave: romanticismo, filellenismo, diaspora greca, guerra di liberazione, Morea, potenze europee, eterie

UVOD

Romantika kot splošno evropsko duhovno in umetnostno gibanje je v nasprotju s klasicizmom, ki se je usmerjal k človeku kot popolnemu bitju, svojo pozornost usmerjala k ljudstvu, v katerem je videla vir moči in prvinjskih elementov, zato je posebno pozornost posvečala ljudski pesmi, pripovedništvu pa tudi domoljubju, ki se je začelo z zgodovinskim doživetjem domovine ter doseglo vrh v ljudskih vstajah in osvobodilnih vojnah, kakršna je bila grška v letih 1821–1829.

Osvobodilni boj grškega naroda, ki se je leta 1821 uprl osmanskemu imperiju, so slavili in podpirali liberalni in konservativni evropski razumniki, umetniki in politiki. Novemu liberalnemu in političnemu gibanju, imenovanemu filhelenizem, so se čutili zavezane znani pesniki in pisatelji; med najslavnejšimi je bil angleški pesnik lord George Byron. Njegova prezgodnja smrt leta 1824 v Misolongiju je ne le v Angliji, temveč tudi drugod po Evropi okrepila podporo za grški osvobodilni boj, ki so ga s simpatijami in navdušenjem spremljali glasniki evropske

Sl. 1: Portret lorda Georga Byrona, angleškega pesnika, filhelena in udeleženca grške osvobodilne vojne, ki je umrl v Misolongiju leta 1824.

Fig. 1: Portrait of Lord Byron, English poet, philhellene and participant in the Greek war of Independence, who died in Messolonghi in 1824.

romantike: Goethe in Schiller, Chateaubriand in Victor Hugo, Puškin in Ugo Foscolo ter mnogi drugi.

V okviru filhelenskega gibanja najdemo mešanico različnih političnih in ideoloških prvin: od klasicizma vzpodbujeno spoštovanje Grkov, krščansko-romantično gorečnost, ideje francoske revolucije, kot sta suverenost ljudstva in nacionalna država, in ne nazadnje tudi nasprotovanje proti restavraciji, ki je vladala v Evropi (Studen, 2001, 393).

Liberalnemu meščanstvu v nemških deželah in v Avstriji, ki mu je bilo prepovedano kakršnokoli sodelovanje v politiki, je solidarnost z Grki prek filhelenstva pomenila protest proti nazadnjaškim razmeram doma. Kljub temu da je bilo ustanavljanje grških društev v Avstriji prepovedano, se je filhelenstvo pojavilo tudi po avstrijskih mestih, zlasti na Dunaju.

Avstrija kot tedaj vodilna srenjeevropska velesila, ki je imela najdaljšo mejo in najbogatejše zgodovinske izkušnje s Turčijo, je osvobodilne težnje grškega naroda po eni strani vzpodbujala, po drugi strani pa je previdno taktizirala, ker se je bala, da v tem boju ne bi prevladovala preveč radikalne struje, ki bi lahko sprožile podobna narodnoosvobodilna gibanja tudi v okviru same podonavske monarhije.

Na Dunaju je takrat živela in delovala vplivna in številna skupina grških emigrantov, verjetno najštevilnejša in najvplivnejša v tedanji Evropi: premožni trgovci in darežljivi mecenarji, nadarjeni pesniki in pisatelji, učeniki filologov in literarni kritiki. Najvidnejši med njimi je bil Anthimos Gazis (1764–1828), arhimandrit grške pravoslavne cerkve na Dunaju in urednik časopisa Grški Merkur (Logios Hermes). Na Dunaju je izhajal še Grški Telegraph (Hellenikos Telegraphos), delovali sta dve grški tiskarni, ustvarjala je vrsta grških literatov, npr. pesnik Perdikari, avtor romana v rimskih verzih z naslovom Hermeros itd. (Gantar, 1996, 376).

S temi in drugimi osebnostmi je navezoval osebne stike slavist in slovenski preporoditelj Kopitar (1780–1844), zlasti ko je postal uradni avstrijski cenzor za grške knjige. Njegovo zanimanje za grštvo je obsegalo celotni razvoj grškega jezika in slovstva od Homerja pa vse do tedaj zelo aktualnih polemik v zvezi z novogrškim pravopisom in pravorečjem. Za njegovo filhelenstvo je značilna neomajna vera v ponovno vstajenje grškega genija.

Ob njegovi cenzorski dejavnosti nas lahko presenečata njegova diplomatska spretnost in pogum, saj je znal prepričati samega kanclerja Metternicha in njegovega notranjega ministra Sedlnitzkega, da je pravzaprav koristno in v skladu z najvišjimi avstrijskimi državnimi interesi, če se določena dela tiskajo in objavljajo ravno na Dunaju. Grški emigranti naj bi tako dobili vtis, da je Avstrija njihova najbolj nesebična in najbolj širokosrčna podpornica. Avstriji da se ponuja enkratna, neponovljiva zgodovinska priložnost, da razširi svoj vpliv do Jonskega in Egejskega morja: "Dunaj je najbolj primerno mesto, kjer se lahko pomaga Grkom," je zatrjeval Kopitar, "če

Avstrija te priložnosti ne bo izkoristila, če bo zaigrala simpatije grških emigrantov, se bodo ti naslonili na Bavarsko ali na Pariz ali pa na carsko Rusijo – Avstriji najnevarnejšo tekmičo za prevlado na Balkanu, ki jim bo zaradi pravoslavja še posebno blizu." Prav gotovo lahko domnevamo, da je Kopitar s temi svojimi sugestijami v določeni meri vplival na usmeritev tedanje avstrijske zunanje politike (Gantar, 1996, 376).

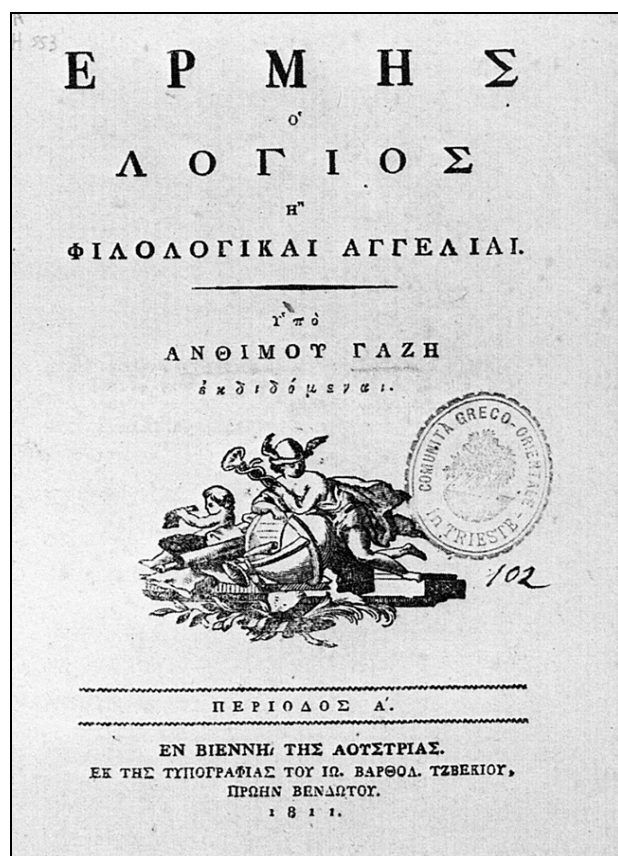
Ves ta žar in navdušenje za vse, kar je grškega, od homerskih epopej do bogoslužnih, leposlovnih in poučnih besedil, sta izhajala iz izrazito romantičnega prepri-

čanja, da je grška kultura – kakor nobena druga – nastala po nekakšni *eratio ex nihilo*. Ali kot je ta romantični pogled Kopitar sam izpovedal z besedami: "Graeci enim ipsi sine exemplo aliis omnibus exempla reliquere sempiterna" (Grki, ki so bili sami brez vzora, so vsem drugim zapustili nesmrtni vzore). To globoko prepričanje o enkratnosti grškega fenomena, ki je neprimerljiv, ni bilo pri nobenem slovenskem romantiku tako globoko zakoreninjeno kot ravno pri Kopitarju. Za razliko od drugih evropskih romantikov je Kopitar to prepričanje dopolnil še z mislijo, da Grčija svojega kulturnega poslanstva sploh še ni do kraja izpolnila, ampak da se njena resnična veličina šele poraja.¹

Njegovo filhelenstvo seveda ni osamljen in naključen pojav, temveč odsev idejnih tokov, ki jih zaznamujejo takšna poglavja iz tedanje kulturne zgodovine, kot so Winckelmannov lepotni ideal, Wolfova Prolegomena ad Homerum, Hölderlinova himna "Geniju Grčije", Goethejevo in Schillerjevo poglabljanje v Homerja in grško klasiko, Grillparzerjeve dramske obdelave starogrških motivov, Tommaseove zbirke grških ljudskih pesmi in njegovo delo "Scintille", v modernem grškem jeziku, Byronova smrt za osvoboditev Grčije in mogočen odmev, ki ga je ta smrt vzbudila pri Lamartinu, Hugoju in drugih romantičnih pesnikih. Vse to je odmevalo tudi v slovenskem kulturnem prostoru – od Vodnikove Ilirije oživiljene, kjer nastopa grštvo kot duhovna vešila, enakovredna francoski politični vešili – do Čopovih literarnih nazorov in Prešernove bogate helenske metaforike, ki se ne omejuje zgolj na antično mitologijo, temveč vključuje tudi sodobna zgodovinska dogajanja. Tako odmeva "Grecija modra" tudi v Prešernovih poezijah kot pomembna sestavina njegovega pesniškega kozmosa (Gantar, 1974/75, 11).

BESENGHIJEV ROMANTICIZEM IN FILHELENIZEM V KULTURNEM IN DRUŽABNEM ŽIVLJENJU TRSTA V 20. LETIH 19. STOLETJA

Italijansko romantično gibanje prvih desetletij 19. stoletja je preveval duh risorgimenta oziroma hrepenenja po zedinjenju Italije. Po dunajskem kongresu 1814/15 je aneksija Lombardije in Benečije k cesarski Avstriji okrepila ekonomske vezi Trsta in Istre s Padsko nižino, ker so zdaj te pokrajine pripadale isti državi. V njih so naraščali promet, skupni kulturni stiki, predvsem pa občutek iste usode. Ugodna klima, ki je nastala z dobrimi odnosi med večjim delom italijanskih držav in Avstrijskim Primorjem, je omogočila tudi večji vpliv italijanskega risorgimenta na nacionalna gibanja (De Castro, 1981, 23).

Sl. 2: Naslovna stran revije "Ermis o Loghios", ki jo je Anthimos Gazis, arhimandrit grške pravoslavne cerkve na Dunaju izdajal v letih 1811–1821 (*Il nuovo giorno*, 1982, 51).

Fig. 2: Cover page of the "Ermis o Loghios" magazine, published between 1811 and 1821 by Anthimos Gazis, archimandrite of the Greek Orthodox Church in Vienna (*Il nuovo giorno*, 1982, 51).

¹ Kopitarjev odnos do Grkov je v vrsti prispevkov osvetlil Polychronis Enepekides, profesor na dunajski univerzi (P. Enepekides, Kopitar und die Griechen. Wiener slavistisches Jahrbuch 3 (1953), 53–70. Pred leti je izšel ta članek v nekoliko predelani in razširjeni obliki tudi v grščini, kjer mu je dodan ponatis 16 Kopitarjevih krajših prispevkov, ki vsebujejo ocene grških knjig in knjig, ki se nanašajo na Grke (Gantar, 1974–75, 8).

Sl. 3: Tržaški korzo v prvi polovici 19. stoletja (Tamaro, 1924, 299).

Fig. 3: The main street of Trieste in the first half of the 19th century (Tamaro, 1924, 299).

V Italiji je mazzinijansko gibanje podobno kot gibanje za osvoboditev Poljske delovalo sistematično za uničenje habsburške monarhije in za ustanovitev nacionalnih držav; v Trstu so Mazzinijeve ideje našle odmev le v krogu lista "La Favilla".² Krog njenih pripadnikov ni bil omejen le na tržaško območje, temveč celotno Italijo, saj je bil osnovni namen revije tržaško prebivalstvo seznanjati z italijanskim kulturnim in duhovnim življenjem oziroma predvsem s tisto nacionalno literaturo in umetnostjo, ki sta vsebovali patriotska čustva in jih sledimo od Alfierija prek Leopardija do Manzoni.

Ob romantični struji okoli revije "La Favilla" se je v kozmopolitskem Trstu oblikovala tudi Kandlerjeva struja kot nadaljevalka Rossettijevega programa. Domenico Rossetti (1774–1842) si je prizadeval za ponovno potrditev italijanstva tržaškega mesta, ki ga je v svojih spisih in zgodovinskopravnih delih označeval kot "l'estremo angolo d'Italia" (Rossetti, 1815, 165).

Zvezo z Avstrijo je Rossetti sprejemal kot nekaj tradicionalnega in obojestransko koristnega, vendar je bil obenem strasten nasprotnik avstrijskega centralizma in

raznarodovalnih tendenc dunajske vlade. Od nje je v bistvu zahteval priznanje historičnih pravic oziroma avtonomije, ki bi morala Trstu priznati njegov italijanski značaj (Rossetti, 1874, 33).

Toda Rossettijev program, ki je nastal v kontekstu lokalnih potreb in tradicije, je bil preveč znanstven in premalo razumljiv sodobnikom, da bi vzbudil njihovo zanimanje in privrženost širših družbenih slojev. Kljub temu pa je bil, kot navaja Pietro Kandler (1804–1872), njegov pomen za tržaško zgodovino in razvoj humanističnih ved zelo velik: pospešil je zgodovinske študije, ustanovil revijo Archeografo Triestino in osnoval "Minervo", društvo tržaškega intelektualnega meščanstva (Salimbeni, 1991, 95).

V tem okolju se je idejno in literarno kalil tudi mladi istrski pesnik Pasquale Besenghi degli Ughi (1798–1849), ki je iz rodne Izole leta 1816 odšel na študij prava v Padovo. V to obdobje sodijo njegove prve, še dokaj akademske in mitološko obarvane lirične pesnitve. Po diplomi leta 1820 se je ob novici o izbruhu neapeljske vstaje proti Burbonom s prijateljem C.

2 Podrobneje v delih: Quarantotto (1923); Quarantotto (1949); Caprin (1891).

Ippolitijem prek Dalmacije odpravil proti Neaplju, vendar ju je v Tarantu prehitela novica, da je kralj Ferdinand I. umaknil ustavo in je prišlo do avstrijske vojaške intervencije. Po propadli misiji se je Besenghi začasno umaknil v rodno Izolo³ in kasneje v Trst, kjer je našel zaposlitev v pravni službi. Tedanje tržaško malomeščansko okolje ni ustrezalo njegovemu kritičnemu duhu, tako da sta v teh letih nastali njegovi satirični, kritični, ironični zbirki "Saggio di novelle orientali", ki je izšla v Benetkah leta 1826, in "Apologhi", tiskani v Padovi leta 1828.⁴ V njih se je ponorčeval iz nekaterih tedanjih najvidnejših tržaških osebnosti, med drugim tudi iz grofa Alfonsa G. Porcie (1761–1835), takratnega avstrijskega guvernerja v Trstu.⁵ Kot človek širokega obzorja in duha, ljubitelj književnosti in gledališča je grof Porcia v svojem salonu (v nekdanji vili Sartorio) sprejemal cvet tedanjega tržaškega meščanstva in ugledne tujce, ki so jih v Trst privedli diplomatski razlogi ali pa trgovski posli. Sprva se je sprejemov pri svetovljanskem grofu udeleževal tudi Besenghi, ki je upal na grofovo naklonjenost pri svoji sodniški karieri oziroma pri dodelitvi mesta literarnega sodelavca pri uradnem glasilu "L'Osservatore Triestino". Toda zaradi svojega kritičnega značaja in revolucionarnih idej je mladi izolski pesnik kmalu zašel v konflikt s tedanjo tržaško družbo. Razpet med notranjim čustvenim svetom, polnim romantičnega zanosa, in negotovim, skoraj boemskim življenjem, se je pod močnim vplivom svojega vzornika Giuseppa Parinija (1729–1799) odločil za porogljive in strupene napade na tržaško družabno in intelektualno okolje, zlasti na pisatelja Giuseppa Lugnanija (1793–1857) in nekatere člane društva Minerva, v basni "Principe dei porci" pa tudi na samega grofa Alfonsa G. Porcio.⁶

Na pot romantike je Besenghi pravzaprav stopil šele leta 1827 in svoj romantični kredo za razliko od svojih sodobnikov, npr. Carrerja, Guerrazzija, Tommasea in drugih, tudi javno razglašal. S pretiranim zanosnim žarom je sprožil nekatera teoretična vprašanja o romantiki, ki jo je zožil na vprašanje zdravega razuma (buon senso) in jo jemal kot vodilo v svojem navdušenju za nove družbene tokove in ideale. V primerjavi z Luigijem Carrerjem (1801–1850), ki romanticizma ni gradil le na zunanji formi in znanju, temveč tudi na psihologiji in pristni občutljivosti, je imel Besenghi naprednejša stališča in ga

lahko brez zadržkov označimo kot najbolj čistega in najbolj zgodnjega romantika Julijske krajine (Mutterle, 1986, 126). Njegova kritika je bila militantna in prepojena s čustvi in strastmi, njegove ideje so bile nenehno v konfliktu s časom in prostorom, v katerem je bival in katerega je imel za anahronističnega, obnemoglega in nasilnega (Curto, 1930, 18).

Sl. 4: Pasquale Besenghi degli Ughi (1798–1849).

Fig. 4: Pasquale Besenghi degli Ughi (1798–1849).

3 Plemiška družina Besenghi, sicer toskanskega izvora, se je v Istri naselila že v srednjem veku. Posamezni člani rodbine so prvotno službovali v Završju in Barbani; v Izoli se je sredi 18. stoletja naselil Pasquale Besenghi in se poročil z domačinko Agnese degli Ughi. V letih 1775–1781 je dal zgraditi razkošno palačo v poznobaročnem oziroma rokokojskem stilu. Člani družine so kot grofje v vrstah izolske aristokracije igrali pomembno vlogo v času prve avstrijske (1797–1805) in francoske vladavine (1805–1813). Zadnja potomca rodbine sta bila Giacomo Besenghi (1787–1846), izolski župan v letih 1818–1824, in pesnik Pasquale Giuseppe Besenghi degli Ughi (G. de Totto, *Il patriziato di Capodistria*, Parenzo 1939).

4 Podrobneje o življenju in delu P. Besenghija zlasti Quarantotto (1928) z obširno bibliografijo; De Hassek (1878); Zanella (1877); Quarantotto (1966); Maier (1988); Dallemulle Ausenak (1992); Markovič (1996).

5 Podrobneje o osebnosti grofa A. Porcie Benedetti (1967–68).

6 Večina Besenghijevih kritičnih objav v listu "Gazzetta di Venezia" in v doda tku njegovega dela "Novelle orientali" in "Apologhi"; podrobneje Gentile (1946); Tassini (1947); Cervani (1982–83).

Sl. 5: Palača Besenghi v Izoli (fotodokumentacija Pokrajinskega muzeja v Kopru).

Fig. 5: Besenghi degli Ughi Palace in Izola (archives of the Regional Museum Koper).

Besenghi je romantiko enačil s svobodo misli, nacionalni problem pa je čutil kot vzgojni problem. V soskladju z novimi idejnimi tokovi se njegovo razumevanje zgodovine kaže kot preplet Foscola in Manzoniya, njegova zgodovinska misel je prepojena z nacionalno zavestjo, ki je zaznamovala večino tedanjih zgodovinarjev, njegovih sodobnikov. Za Besenghija je bila ta misel predvsem čustvo, ki je izviralo iz nasprotja med preteklostjo in realnostjo, oziroma vizija prihodnosti, ki pa se zaradi njegovega značaja ni konkretizirala v kakem političnem programu, temveč le v vizionarskem razglabljanju. Literarni zgodovinar, kritik in filolog Arturo Farinelli (1867–1948) je pravilno ugotavljal, da so romantiki pogosto zamenjevali osebno svobodo z neodvisnostjo države ali naroda. Bolj kot za dejanja je bil torej Besenghi, kot toliko drugih romantikov, duhovnih sinov Parinija in Alfierija, zavzet za vizijo prihodnosti (Curto, 1930, 34).

Pietro Kandler ga je označil kot ideologa preteklosti, kot protagonista nekega preteklega obdobja in zgodovinske ter družbene koncepcije, ki je bila v zatonu, hkrati pa mu je dodelil častno mesto ob Domenicu Ros-

settiju in Antoniu dei Giulianiyu ter ga postavil ob bok Vincenzu Cuocu (1770–1823), Francescu Mariu Paganu (1748–1799) in predstavnikom idealističnega zgodovinskega prve polovice 19. stoletja (Kandler, 1858, 8).

Na Besenghija so vplivala tudi Leopardijeva dela, na nastanek njegove satirične zbirke "Novelle orientali" pa takratna francoska literatura, npr. Montesquieu "Lettres Persanes" ali Saint – Foixove "Lettres Turques", ki so jih po tedanji modi orientalizma častili romantiki. Sam je pogosto poudarjal velik vpliv, ki ga je nanj imela Madame de Staël (1766–1817), predhodnica evropske romantike. Že v svojih zgodnejših esejih je skušala izraziti nekatere nove poglede na literaturo in umetnost, z delom *De l'Allemagne* (1813), ki je dobilo vzdevek "biblija francoskih romantikov", pa je Francozom odkrila nemško idealistično filozofijo (Kant, Fichte, Schelling) in posebnost tedanje predromantične in romantične nemške literature, zlasti takrat Francozom še neznana dela J. W. Goetheja in F. Schillerja. Hkrati je Italijanom svetovala, naj prevajajo sodobnejše angleške in nemške pesnike, kot npr. Younga, Herveyja, Grayja, Gessnerja, Hallerja in Klopstocka, ter s polemiko, ki jo je leta 1816 pričela s P. Giordanijem, odprla vrata italijanski romantiki (Baldassari, 1986, 100).

Sl. 6: Grb družine Besenghi, ki se je v Izolo naselila v začetku 18. stoletja (fotodokumentacija Pokrajinskega muzeja v Kopru).

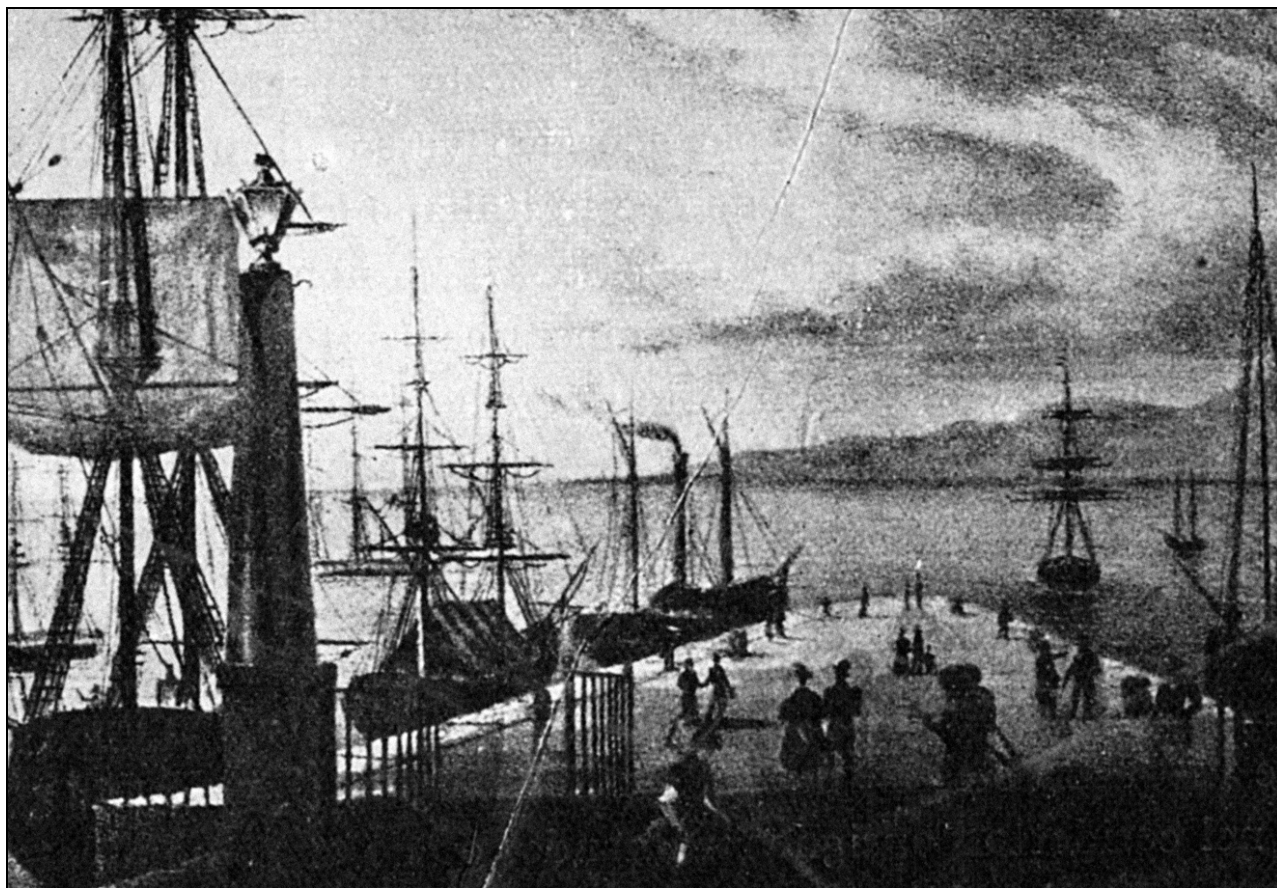
Fig. 6: Coat-of-arms of the Besenghi family, who settled in Izola at the beginning of the 18th century (archives of the Regional Museum Koper).

O Madame de Staël je Besenghi še deset let po njeni smrti v svojem pismu G. Pascattiju zapisal: "Moja nagnjenja do te nesmrtnne ženske so očitna, saj se vsaj dvakrat pojavlja v vsakem mojem spisu, " vendar pa je iz nadaljnjih pesnikovih razmišljanj razvidno, da je bila njegova simpatija do francoske pisateljice zgolj razumska (Curto, 1930, 24).

Mnogo manj kot njegove romantične ideje se pri Besenghiju razodevajo njegova filhelenska nagnjenja. Verjetno je vedel za nekatere ugledne italijanske filhelele iz krogov politične emigracije (zlasti iz Piemonta in Lombardije), ki so se že kmalu po začetku grškega upora kot prostovoljci odpravili v Grčijo. Gotovo je poznal tudi filhelenska nagnjenja svojega sodobnika Nicolòja Tommasea (1802–1874),⁷ ki pa je v nasprotju z mnogimi evropskimi filheleni zavračal civilizacijsko poslanstvo carske Rusije v boju proti otomanskemu cesarstvu in se ni pomišljal žrtvovati grškega osvobodilnega gibanja v dobro Metternichovega sistema "stabilnosti" v Ev-

ropi. Zavedal se je sicer, da so podložna ljudstva na ta način obsojena na nadaljnje podložništvo, vendar so bila po drugi strani rešena še pred "hujšim suženjstvom" carske Rusije. Leta 1830 se je Tommaseo zavzel za Poljake ob njihovi vstaji proti carju Nikolaju I. Po njegovem naj bi Poljska postala branik katolicizma in zahodne civilizacije pred prodorom "ruskega kozaštva". Težnja po svobodi in verska obnova sta tako postali osnovna konstanta Tommaseovih političnih misli (Pirjevec, 1977, 32).

Filhelenizmu je bilo naklonjeno tudi samo tržaško in beneško kulturno okolje tistega časa, ki ga je Besenghi dobro poznal. Helenska skupnost je uradno v Trstu nastala že leta 1783 in tri leta pozneje dobila svoja pravila in statut (Katsiardi, 1982, 43). Bilo je povsem naravno, da je Trst po letu 1821 prevzel pomembno vlogo v grškem osvobodilnem gibanju. Že pred tem so nekateri Grki iz Trsta postali člani tajne organizacije "Filiki Eteria", drugi, kot na primer Aleksander Bazilij, pa člani pretežno

Sl. 7: Tržaško pristanišče s pomolom S. Carlo v prvi polovici 19. stoletja (Tamaro, 1924, 295).

Fig. 7: Trieste harbour with the San Carlo pier in the first half of the 19th century (Tamaro, 1924, 295).

⁷ Svoja stališča je N. Tommaseo filhelenom pojasnil v kratki razpravi "Un affetto", ki jo je G. Pietro Vieusseux objavil v Antologiji, 1827, in recenziji Karamazinovega dela "Storia de ll'Impero Russo" in Nuova Antologia, 1874 (Pirjevec, 1977).

literarnega društva "Filomusi". V prvih letih upora pa je Trst postal tudi zbirno mesto beguncev iz tistih predelov Grčije, ki so bili najbolj izpostavljeni turškim napadom in nasilju. V letih 1821–1824, zlasti po porazu Aleksandra Ypsilantija pri Dragašanu na Vlaškem in po padcu Janine, so se v Trst zateleke številne skupine beguncev, tako da je število Grkov v mestu naraslo na okoli 3000.⁸ Na grške begunce iz Moldavije in Vlaške, ki so pripadali heteriji, je v svojem dopisu z dne 13. septembra 1821 tržaški guverner Spiegelfeld v skladu z navodili policijskega ministra Sedlnitzkega opozoril policijskega načelnika Cattanea v Trstu (Stefani, 1940, 339).

Preko Trsta je v tem času Aleksandrov brat Demetrijs Ypsilanti s petimi ladjami in številnimi prostovoljci ter izdatnimi finančnimi sredstvi odpotoval proti Hidri na Moreji in se vključil v grško osvobodilno gibanje (Tamaro, 1924, 272; Berlam, 1946, 378).

V prvih dveh letih osvobodilne vojne je grška diaspora v Trstu svojim sonarodnjakom na grških tleh dajala izdatno pomoč, hkrati pa sprejemala begunce, vendar razen redkih izjem, tržaški Grki kot prostovoljci niso odhajali v svojo domovino, temveč so večinoma ostajali pri svojih trgovskih in podjetniških poslih. Ravno tako lahko glede dunajskih Grkov ugotovimo, da so nekateri v obdobju revolucije kazali dokaj previdna in neodločna stališča, drugi so se obnašali oportunistično, nekateri pa celo reakcionarno. Razmeroma malo navdušenja za grški upor je bilo zaznati tudi pri grški skupnosti v Benetkah, ne glede na čustvene reakcije nekaterih njenih uglednih članov (Marcheselli Loukas, 1997, 60).

Aretacija in kasnejša usmritev pesnika Konstantina Rigasa (Rigas Feraios 1757–1798), ustanovitelja prve grške heterije na Dunaju (1780),⁹ kakor tudi izbruh grške vstaje leta 1821, sta ustvarila priložnost za pripravo novih ideoloških smeri, pričakovanj in političnih programov. Grška kolonija v Trstu je bila sprva poslušna Avstriji, saj ji je le-ta dajala široke privilegije, vendar so se z razvojem dogodkov simpatije tržaških Grkov začele nagibati na stran italofilskih nacionalistov. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da so številni mladi Tržačani stopili v vrste garibaldincev in odhiti na pomoč grškim upornikom; med številnimi prostovoljci je najbolj zaslovel Spiro Tipado Xydias (Berlam, 1946, 376).

Pod ostrim policijskim nadzorstvom se je grško gibanje razvijalo dalje in njegovi protagonisti, kot na primer Mustoxidi, ki je v Trstu organiziral eno od eforij, so zbi-

rali materialno pomoč in orožje. Povezave med Trstom in uporniškimi grškimi središči so bile dokaj tesne in zelo živahne. Številni filhelena, zlasti iz severne Evrope, za katere je bil Trst najbližje in najlažje dosegljivo proti Grčiji odprto пристanišče, so v tem mestu naleteli na veliko podporo in solidarnost. Eden najbolj dejavnih v tržaškem gospodarskem življenju, Karel Ludvig von Bruck, je prispeval ravno v Trst z namenom, da bi se tu vkrcal za Grčijo, vendar je razočaran zaradi poročil, ki jih je prejel, spremenil načrte in ostal v Trstu (Stefani, 1940, 369).

Tudi tržaška mornarica je v času grške revolucije po eni strani trpela vse posledice metternichovske absolutistične in protiliberalne politike, ki je bila sovražna grškemu nacionalnemu gibanju ter so zato grški gusarji pogosto napadali avstrijske ladje. Po drugi strani pa tudi Turki niso zaupali tržaškim ladjam, saj so vedeli, da po zaslugi tržaške heterije prevažajo vojaško pomoč, denar in filhelenske prostovoljce, ki so grškim upornikom izdatno pomagali v boju proti Turkom (Berlam, 1946, 376).

O Besengijevih stikih z grško diasporo v Trstu ni zanesljivih podatkov, nedvomno pa je moral biti seznanjen z vsem, kar se je pomembnejšega dogajalo na grških tleh po izbruhu vstaje leta 1821. S filhelena je bil v zvezi predvsem prek svojega prijatelja Giovannija Orlandinija, v čigar knjigarno v ulici Ponterosso so poleg članov "Faville" zahajali tudi številni somišljeniki in podporniki grškega osvobodilnega gibanja.¹⁰ Toda na njegovo odločitev, da se jeseni 1828 odpravi v Grčijo, so verjetno vplivali nekateri povsem subjektivni razlogi, povezani z njegovimi revolucionarnimi idejami, zaradi katerih mu je bila nenehno za petami tudi avstrijska policija. Že leta 1824 je iz nekega dopisa Giuseppa Franceschinija, praktikanta na policijskem uradu v Trstu, grofu A. Porciju razvidno, da se je Besenghi znašel na seznamu tržaške policije zaradi stikov z neapeljskimi političnimi emigranti, zlasti s poslancem Giuseppom Poerijem in njegovim bratom Alessandrom (Stefani, 1940, 321). Prijateljstvo z neapeljskimi političnimi emigranti je v njem okrepilo "goreča liberalna in rodoljubna foscolovska čustva"; v tem kontekstu lahko sprejmemo tudi Tamarovo domnevo, da je bil Besenghi tudi član tržaške karbonarske sekte (Tamaro, 1924, 271).

Nepričakovana Besenghijeva odločitev, da odpotuje v Grčijo, je nekatere njegove biografe nagnila k domnevanju, da je morda šlo za prisilen odhod, ali morda celo za beg. Prav gotovo je postajalo njegovo bivanje v Trstu,

8 Število grških naseljencev v Trstu je v letih 1822/1823 naraslo na 3200; v 19. stoletju so tako Grki sestavljali med 2,5 do 3,45% celotnega tržaškega prebivalstva, medtem ko je židovska skupnost zajemala med 4,5 do 6,04%. Največ grškega kapitala je bilo usmerjenega v pomorske zavarovalne družbe, banke, ka sneje tudi industrijska podjetja (Katsiardi-Hering, 2001).

9 Rigasova smrt je močnejša kot pri Grkih doma odmevala med grškimi literati v diaspori: omenimo naj predvsem Adamandiosa Koraisa, medtem ko se je pojavil leta 1824 prvi biografski prispevek o Rigasu izpod peresa C. Nicolopulosa (Marcheselli Loukas, 1997).

10 Knjigarna Orlandini je delovala v pritličnih prostorih hiše Romano v ulici Ponterosso. Stalni gostje so bili poleg filhelena, ki so se tu skrivaj dogovarjali o oborožitvi ladij, namenjenih v Hidro, še člani Minerve in literarni krog "Faville". Nekajkrat, preden je odpotoval v Grčijo, pa tudi po vrnitvi, se je tu mudil tudi Pasquale Besengi (Caprin, 1891, 76).

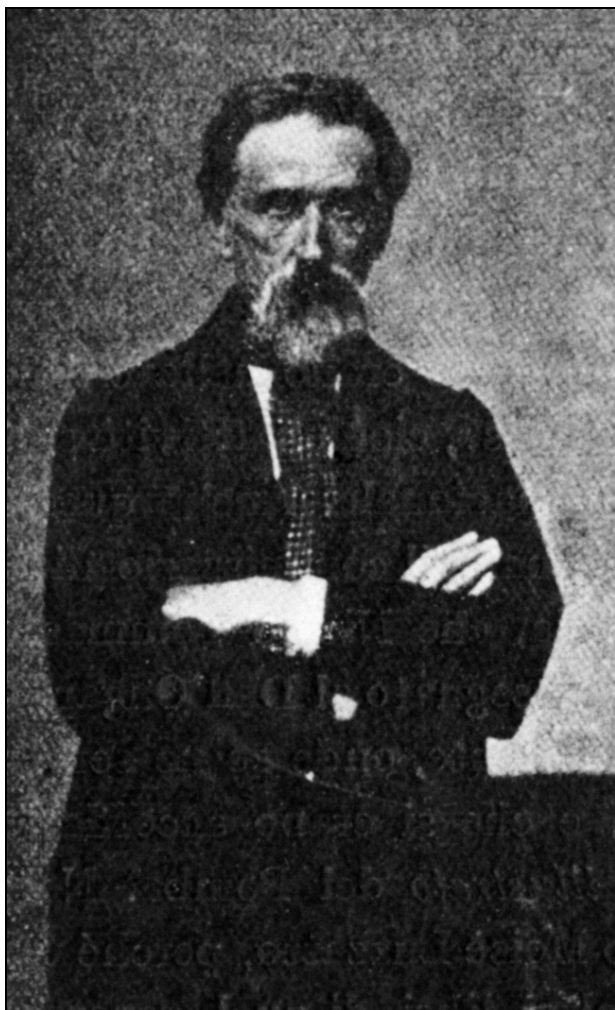
Sl. 8: Nekdanja "Riva Carciotti" v pristaniškem delu Trsta; prva polovica 19. stoletja (Il nuovo giorno, 1982, 40).

Sl. 8: Former "Riva Carciotti" in the harbour area of Trieste; first half of the 19th century (Il nuovo giorno, 1982, 40).

potem ko je objavil "Saggio delle novelle orientali" in še jedkejšo satiro "Apologhi", postajalo neznosno. Morda je šlo, kot domnevajo nekateri biografi, za nekakšno izgnanstvo, za katerim je stal tržaški guverner A. Porcia, ki je odkril pesnikovo ljubezensko razmerje s svojo ženo, ali pa je morda šlo zgolj za prevlado Besenghijevih foscolovskih simpatij do grškega upora. Ta razlaga je najmanj prepričljiva, saj bi se morala ta solidarnost do grških upornikov pokazati že mnogo prej, ko so v Grčijo odšli mnogi znani evropski oziroma tudi italijanski filheleni. Besenghi se je dejansko v Grčijo odpravil ob zaključku osvobodilnega boja in tako ob povsem osebnih motivih v tej njegovi odločitvi zaznavamo predvsem njegova romantična nagnjenja do klasične grške civilizacije (Cervani, 1982–83, 12).

Skozi ohranjeno korespondenco in različne spise se nam dejansko razkriva kot dokaj nemiren duh, ki ga je zaradi njegovih romantičnih nagnjenj vlekel zdaj sem, zdaj tja. V zapuščini koprškega advokata Antonia Gambinija se je ohranil Besenghijev predgovor za ponatis tedaj zelo popularnega dela Gian Francesca Baruffija (1801–1875), profesorja na torinski univerzi, z naslovom

"Pellegrinazioni autunnali ed opuscoli", (Torino 1841), čigar opise potovanj po deželah in prestolnicah Evrope so z velikim zanimanjem povzemali tudi tedanji časopisi, tako italijanski kot tuji. Besenghi je uvod napisal na prošnjo tiskarja Giacoma Pascattija. Ponatis iz neznanih razlogov ni izšel, ohranil pa se je Besenghijev predgovor, ki ga kritiki in biografi uvrščajo med njegova najboljša prozna dela (Quarantotto, 1928, 177). Znova Besenghi v svojih uvodnih razmišljanjih povzema misli Madame de Staël, ki govori o tem, da so popotovanja eden najbolj žalostnih življenjskih užitkov in pravzaprav zapravljanje življenja brez prave časti in dostojanstva, nasprotno pa francoski romantik Alphonse de Lamartine pravi, da je tisti, ki ne potuje, nevednež in primitivec. Ko Besenghi sam razmišlja o tem vprašanju, pravi, da je v človekovi naravi hrepenenje po stvarih in deželah, ki jih še ni videl, nenehno prisotno, zato nas lasten nemir spremlja nenehno in vsepovsod. In potem kot dokaz svoji trditvi navaja lastne izkušnje, lastno nestalnost idej in čustev ter nenehno spreminjanje nagnjenj. In tu, v enem redkih ohranjenih sestavkov obuja spomine na svoje grško popotovanje in v romantičnem zanosu zapi-

Sl. 9: Giovanni Orlandini: tržaški knjigar, član "Faville", podpornik grškega osvobodilnega gibanja in eden najboljših Besenghijevih prijateljev (Tamaro, 1924, 311).

Fig. 9: Giovanni Orlandini: a bookseller from Trieste, member of the 'Faville' circle, supporter of the Greek liberation movement and one of Besenghi's best friends (Tamaro, 1924, 311).

še: "Ko se spominjam svojega popotovanja po dolinah Tesalije in Makedonije in ko sem hodil po tihotnih višavjih, ki jih ni motilo nič drugega razen kakšen osamljen odmev, ter sem bil, brez kakršnega koli zgodovinskega spomina, ob pogledu na vrhova Olimpa in Pindosa ves prevzet, sem začutil tolikšno slast in užitek, kakršnih še nisem okusil v svojem življenju".¹¹

Tudi v pismu svojemu tržaškemu prijatelju Giovanniju Orlandiniju z dne 23. avgusta 1828, torej le dober mesec pred odhodom v Grčijo, Besenghi o sebi pravi: "Sem ciganske narave, željan popotovanj po svetu in imam že v načrtu novo potovanje po teh pokrajinah" (Curto, 1930, 84).

V Besehgijevem času je o Grčiji oziroma njeni revoluciji izšlo že kar nekaj del. Široko zanimanje javnosti je na primer vzbudilo delo nemškega pesnika in literata Antona Prokescha-Ostena (1795–1876) z naslovom "Erinnerungen aus Aegypten und Kleinasien", ki se je v avstrijski vojaški službi leta 1824 odpravil na Levant ter obiskal Grčijo, Makedonijo, Trakijo, Malo Azijo, Egipt in Nubijo, kasneje pa kot načelnik štaba avstrijske mornarice z admiralom Dandolom križaril po vzhodnem Sredozemlju v času grške revolucije ter si med grškim prebivalstvom pridobil velik ugled (Gentile, 1946, 28).

Giuseppu Pecchii (1785–1836), italijanskemu rodoljubi in ekonomistu, je potovanje v Grčijo dajalo bogato snov za njegovo delo "Relazione degli avvenimenti della Grecia nella primavera del 1825", v katerem je podrobno razčlenil probleme grške vstaje. Zelo dragoceno in hkrati poučno je bilo delo francoskega konzula v Janini François Charlesa H. L. Pouquevilla "Voyage en Grèce", Paris 1820/22, še posebej pa delo "Histoire de la régénération de la Grèce", Paris 1824, ki je bilo nemudoma prevedeno v italijanščino in je izšlo v več delih žepnega formata.¹²

Številna literarna in likovna dela na temo grške osvobodilne vojne¹³ torej kažejo na veliko zanimanje in skrb širše evropske javnosti za usodo Grčije kot zibelke evropske civilizacije. Tudi Besenghija so k odločitvi, da odpotuje v Grčijo, torej ob povsem osebnih razlogih vodili njegovi politični in romantično-klasicistični nagi-

¹¹ Sestavek, ki služi iz uvoda k popotovanjem prof. Baruffija (A suoi Amici e Padroni – Giacomo Pascatti); Quarantotto, 1928, 203.

¹² Francoski literat in popotnik François-Charles-Hugues-Lauret Pouqueville (1770–1838) je javnost opozoril nase že z delom "Voyage en Morée et a Constantinople" iz leta 1805, s katerim si je pridobil mesto francoskega konzula pri Ali paši v Janini. Delo "Voyage en Grèce" iz let 1820/1822 vključuje še opise starega in sodobnega Epira, grške Ilirije, Makedonije itd. Delo dopolnjujejo geografske karte, ki jih je izdelal M. Barbié de Boccage. Na Ali pašinem dvoru je zbral neposredne vire in različna poročila, ki so mu omogočili, da je napisal prvo veliko delo o grški revoluciji (Spetsieri Beschi, 2003, 38).

¹³ Pouquevillovo delo je 18 let kasneje, točneje od konca leta 1842 do januarja 1843, inspiriralo mladega tržaškega umetnika Giuseppa Lorenza Gatterija (1829–1884), da je pod vplivom Francesca Hayeza in Lodovica Lipparinija ter mnogih filhelenov izdelal 52 risb s tematiko grškega upora. Sprva so se pojavljali portreti glavnih protagonistov grške vstaje: Italija je imela primat s serijo portretov Gi o-vannija Boggija, tiskano v Firencah, kasneje pa tudi v Parizu. Sledil je cikel Angleža Friedela, predvsem pa Bavarca Krazeisena s portreti in vojnimi prizori, ki so imeli odmev tudi v beneški produkciji. Viden je tudi vpliv najstarejšega in največjega italijanskega filhelenskega slikarja Francesca Hayeza, zlasti v delih Begunci iz Parga in Pokol v Patrasu. Neposredni priči naraščajočega zanimanja evropskih liberalcev in romantikov za grško osvobodilno vojno pa sta prav gotovo deli francoskega slikarja E. Delacroixa: Pokol na Hiosu – grške družine v pričakovanju smrti in suženjstva (1824) in Grčija umira na ruševinah Miso lungija (1827).

bi, kar je razvidno tudi iz ohranjene korespondence, ki nam služi kot temeljni vir za oris njegovega skoraj dvoletnega popotovanja in bivanja na grških tleh.

BESENGHIJEV PRIHOD V GRČIJO, POPOTOVANJA PO NJENIH POKRAJINAH IN SPOZNAVANJE TEDANJIH RAZMER

Skromne podatke o potovanju in bivanju Pasquala Besenghija v Grčiji vsebuje pet ali šest njegovih pisem, ki so bila z nekaterimi drugimi objavljena leta 1864, torej 15 let po pesnikovi smrti. Objavil jih je advokat Antonio Madonizza (1806–1870) iz Kopra, Besenghijev prijatelj in urednik lista "La Favilla".¹⁴ Druga pesnikova pisma sta kasneje izdala Oskare de Hassek in Giuseppe Caprin, vendar si ne prvi ne drugi ni pridobil pesnikovih

grških pisem, čeprav jih je ob objavljenih le-ta iz Grčije poslal kar precej. Možno je, da se je nekaj teh pisem zaradi tedanjih razmer izgubilo, saj Besenghi sam duhovito pripominja, da mu je tedanja grška pošta "oskubla možnjo" in "naježila kožo" (Quarantotto, 1910, 516). Po vsej verjetnosti so preostala pisma obtičala v kakšnem privatnem arhivu ali knjižnici, saj doslej še nikomur ni uspelo zbrati in objaviti celotne njegove korespondence. Vsekakor iz objavljenih pisem lahko razberemo nekatere nove biografske in zgodovinske podrobnosti, zlasti pa bolj spoznamo Besenghija kot človeka in pesnika.

O svojem grškem popotovanju je po vsej verjetnosti kasneje napisal spomine z naslovom "Viaggio in Grecia", o katerih pa žal nimamo nobenega podatka, kje naj bi bili ohranjeni. Za krajši odlomek iz tega dela je Madonizza Besenghija kasneje zaprosil z namenom, da bi

Sl. 10: Pogled na Nauplion, prvo grško prestolnico po osvobodilni vojni 1821–1828, gravura.

Sl. 10: View of Nafplio, the first Greek capital after the 1821–1828 war of independence, engraving.

¹⁴ Po povratku Besenghija iz Grčije oziroma v letih 1830–1837, je bil A. Madonizza v prijateljskih odnosih z njim in ga kot pobudnik lista "La Favilla" povabil k sodelovanju. Za prvo silo je hotel tudi zbrati pesnikovo zapuščino in izdati njegovo biografijo. V zgoščeni obliki je izšla v periodičnem listu Michela Fachinettija "Popolano dell'Istria" (5. november 1850), nekaj več kot leto dni po Besenghijevi smrti. Svojo drugo biografijo o Besenghiju je Madonizza objavil v svojem delu "Almanacco istriano per l'anno 1864"; istega leta je izšlo tudi njegovo delo "Lettere inedite di Pasquale Besenghi degli Ughi da Isola in Istria", ki jih je natisnil Hirschel Minerbi-de Mo r-purgo, tiskarna Giuseppe Tondellija v Kopru.

ga objavil v prvi številki revije "Favilla", o čemer govori tudi pismo, ki ga je Madonizzi pisal član tržaške "Faville" Prospero Antonini 12. junija 1836 (Caprin, 1891, 447–448). Besenghiju so bili spomini na Grčijo očitno tako dragoceni in pomembni, da jih ni hotel zaupati Madonizzi, niti objaviti v "Favilli", saj ni verjel, da se bo ta revija obdržala pri življenju. Madonizza je bil precej užaljen in je prijatelju Antoniniju 17. junija 1836 odgovoril, da je hotel Besenghijev sestavek o Grčiji objaviti pač zato, da bi reviji dvignil ugled, o Besenghijevem pričakovanju pa je zapisal: "Če Besenghi misli, da si bo z mojim listom pridobil slavo in ugled, je nor". In nadaljeval: "O potovanjih, tudi o tistih v Grčijo, je že veliko napisanega. Tudi če bi bilo Besenghijevo potovanje nekaj novega in posebnega, se ne bi moglo primerjati s potovanji kakega Barthelemyja, Pouquevilla ali Lamartina. Besenghi mi nikoli ni o tem svojem delu, ki osvetljuje njegovo bivanje v Grčiji, govoril z veliko naklonjenosti in zavzetosti, pač pa z obžalovanjem o nekaterih resnih zgodovinskih študijah, ki se jim ni utegnil predajati noč in dan..." (Caprin, 1891, 447–448).

Da je Besenghi zbral gradivo o svojem grškem potovanju in imel pomembnejše dogodke zapisane tudi v dnevniku, potrjuje Giacomo Zanella v članku "Della vita e degli scritti di Giuseppe Pasquale Besenghi degli Ughi", L'Unione, 1877.¹⁵ Avtor navaja, naj bi bil Besenghi v zadnjih letih svojega življenja svoje spomine na Grčijo prebral Nicolòju Tommaseu, ki se je ponudil, da bo delo objavil in pomagal pri njegovi distribuciji, vendar je bil Besenghi tudi tokrat tako prevzet od lepote in zanimivosti svojih zapiskov, da na Tommaseovo ponudbo ni pristal, in delo žal tudi tokrat ni izšlo ter se je kasneje po vsej verjetnosti izgubilo.

Edini ohranjeni vir o Besenghijevem potovanju in bivanju v Grčiji so torej njegova pisma, ki jih bomo v nadaljevanju, v slovenskih prevodih, tudi večinoma navedli in pospremili s komentarji.

Pasquale Besenghi je v Grčijo odpotoval iz Trsta 9. oktobra 1828 ob 10. uri dopoldne z ladjo "Ripatriato" in prispel na otok Krf 17. ali 18. oktobra po več kot tednu dni plovbe. Na pot je odšel s prijateljem Giambattistom Zecchinijem, sodelavcem "Faville", sicer pa farmacevtom, rodoljubom in pisateljem.¹⁶ Iz Besenghijevega notesa lahko izvemo za datum njegovega odhoda iz Trsta

in datum njegovega prihoda na Krf: 18. oktobra proti večeru. Iz notesa¹⁷ in kratkega pisemca, ki ga je objavil G. Caprin, je razvidno, da se je pesnik poslovil le od svojega najdražjega prijatelja Giovannija Orlandinija, ne pa tudi od svojcev. Pisemce je napisal le uro pred svojim odhodom na ladji, ki ga je popeljala v Grčijo, prvo pismo, ki pa ga je napisal po izkrcanju na Krfu, je kot večino naslednji naslovil na svojega svaka, advokata Francesca Bressana in se glasi:

Moj dragi svak,

U knjigi usode je bilo zapisano, da bom moral odpotovati, in oprostiti mi morate, če sem bil prisiljen uporabiti prevaro. Žalost zaradi ločitve bi bila v vsakem primeru enako velika in morda bi jo odlašanje potovanja še povečalo. Predvsem Vas prosim, da potolažite mojo mamo in ji, prosim, stojte ob strani. Povejte ji, da sem poskrbel za priporočilna pisma in da potujem s prijatelji, in če bi me sreča povsem zapustila, se lahko še vedno vrnem domov. Dragi svak, ne pozabite pomiriti te uboge ženske: misel, da sem ji povzročil toliko gorja, mi bo razparala dušo. Potolažite tudi mojega brata.

Adijo, moj dobri svak. Nebo naj Vam povrne za vse skrbi, ki ste jih imeli zaradi mene. Vi ste moj najboljši prijatelj, ki sem jih kdaj imel (Madonizza, 1864, 12).

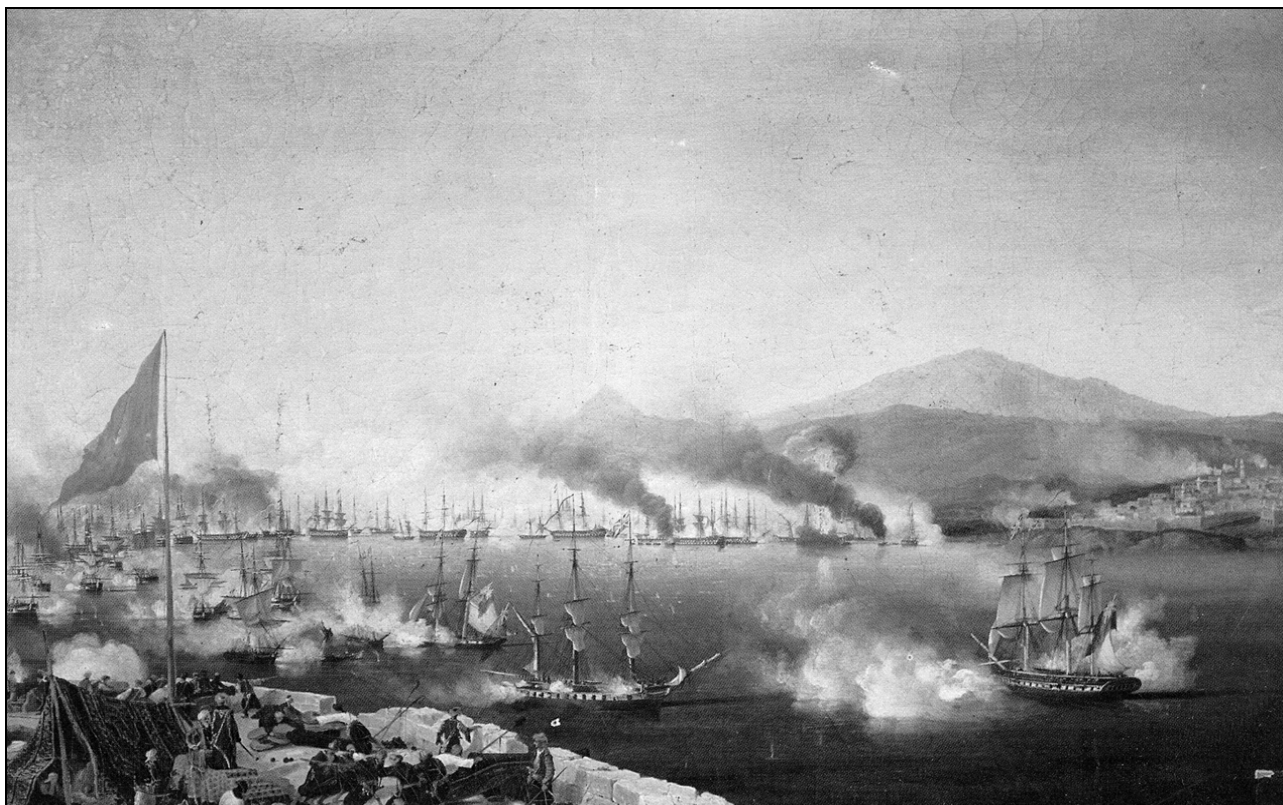
Kot razberemo že iz naslednjega pisma, ki ga je naslovil na prijatelja Orlandinija, pa se je pesnik že na Krfu srečal s finančnimi težavami, ki so ga ob različnih drugih težavah spremljale ves čas njegovega bivanja na grških tleh. Orlandinija je zaprosil, da poravnava njegov dolg v višini 70 "colonnato", čeprav se je zavedal, da usluge take vrste pogosto slabo vplivajo na prijateljska razmerja in pogosto povzročijo tudi njihov konec (Caprin, 1891, 486).

S Krfa, ki je bil takrat še pod angleško dominacijo, se je s prijateljem Giambattistom Zecchinijem prek Peloponeza odpravil na otok Siros v Kikladih, ob koncu oktobra 1828 pa na otok Poros, kjer je bil takrat sedež grške vlade. Tu ju je prijazno sprejel grof Alerino Palma in Zecchiniju ponudil službo med vojaškimi farmacevti, Besenghiju pa mesto v zunanjem ministrstvu, vendar je bil mladi istrski poet preveč nemirnega duha in željan potovanja po klasičnih grških pokrajinah, da bi se že takoj na začetku ustalil na enem mestu in ostal v državni službi (Zanella, 1877, 164).

15 Giacomo Zanella, član R. Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti in eden Besenghijevih biografov ter zbiratelj njegovih neizdanih rokopisov, je spomladi leta 1877 v Benetkah o pesniku prebral spomenico. Zanella je nadaljeval delo Oscarja De Hasseka, ki je svoje izsledke o Besenghiju objavil v "Rivista triestina di scienze, lettere e d'arti, a. I, fasc. I, (1877), 114.

16 Besenghiju in Giambattisti Zecchiniju je v kratkem sledil v Grčijo tudi brat Pierviviano Zecchini, sicer zdravnik iz Furlanije. Zaradi potovanja v Grčijo je bil po povratku pregnan. Šele leta 1878 se je lahko vrnil v Trst in imel v Minervi spominski govor v čast Besenghiju, na katerega ga je vezalo tesno prijateljstvo (Delle glorie della Grecia contemporanea; Besenghi degli Ughi, discorsi recitati nel Gabinetto di Minerva in Trieste nel di 25 e 27 ottobre 1878 dal dott. Pierviviano Zecchini, Firenze, Cellini 1878, str. 5). Njegovo najboljšo delo je: "Quadri della Grecia moderna. Dott. Pierviviano Zecchini e altri di Nicolò Tommaseo, Firenze 1876.

17 Notes je obsegal dva majhna zvezka, v katera je Besenghi največkrat s svinčnikom zapisoval najpomembnejše dogodke in datume svojega potovanja, imena mest in vasi, prek katerih je potoval ali pa se je v njih ustavil. Dal si je zapisati tudi najpomembnejše informacije, ki jih je prejel, in druge podrobnosti. Poleg tega si je v enem od zvezkov na zadnjih straneh zapisal kakšnih 10 grških izrazov, prevedenih v italijanščino (Caprin, 1891, 485).

Sl. 11: L. A. Garneray: *Bitka pri Navarinu 20. oktobra 1827*, olje na platnu (The National Historical Museum, Athens, 1994, 56).

Fig. 11: L. A. Garneray: *Battle of Navarin (October 20, 1827)*, oil on canvas (The National Historical Museum, Athens, 1994, 56).

Iz pisma, ki ga je Besenghi svaku Francescu Bressanu pisal 14. novembra 1828 iz Nauplion, so razvidna njegova prva popotovanja po znanih krajih in območjih klasične Grčije pa tudi prva grenka spoznanja o razmerah, s katerimi se je srečeval na svoji poti:

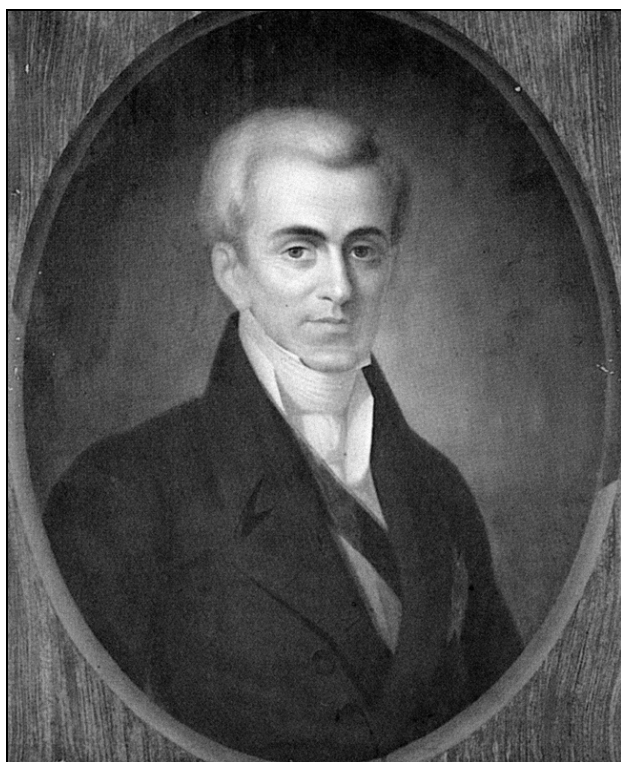
Advokatu Bressanu

Napoli di Romania (Nauplion)

S sidrišča na Krfu sem Vam pisal pismo, drugo sem Vam pisal iz Sire 19. dan preteklega meseca. Ne vem, če ste ga prejeli. Obveščam Vas, da sem s Sire odpotoval na Poros, kjer je sedež vlade, nato pa od tu na Egino in Salamina ter končno v Epidauros ter v Nauplion (Napoli di Romania), od koder Vam pišem. V pismu, ki sem Vam ga poslal s Sire, je bilo tudi pismo za mojo mamo. O, kako rad bi imel od nje kako novico! Sedaj, ko sem v tujem svetu, šele vidim, kako draga in prijetna je domovina. Eno je, dragi prijatelj, govoriti o Grčiji pri nas doma ob toplem kaminu, povsem nekaj drugega dopotovati semkaj in doživljati njeno resnično podobo. Že po krajšem bivanju v tej deželi sem okusil vse nadloge dolgega in napornega potovanja. Vojna je pahnila Grčijo v skrajno bedo in sredi dežele, ki je polna najrazličnejših dobrin, lahko umreš od lakote. Hiše so kot beznice, de-

loma povsem porušene ali pa razpadajo in divji veter prodira vanje skozi stotero odprtih, tako da je možno bivati v njih le odet v plašču in s pokrivalom na glavi. Kadar dežuje, je potrebno v hiši odpreti dežnik, saj ni nikjer prave zaščite pred mokroto. Predstavljajte si, da tu ne poznajo niti postelj in tudi najbolj ugledne in pomembne osebnosti njihovega političnega vodstva spijo kar na golih tleh. Grčija bo brez dvoma v prihodnosti postala prijetna in srečna dežela, vendar bodo za to potrebna še mnoga leta, brez posredovanja in podpore tujcev pa ne bodo zadostovala niti stoletja. Dežela je na stopnji barbarstva in oblasti niso še nič storile, da bi jo pričele postopno civilizirati, zato prenekateri Evropejec svoje zanesenjaštvo in navdušenje drago plača, ko se znajde na grških tleh. Ponudili so mi zavidanja vredne službe, toda življenje je tu preveč trdo in surovo, da bi se splačalo ostati. Zelo me skrbi za zdravje, saj je ta dežela leglo mrzlice in večno živim v strahu, da bi zbolel. Odločil sem se, da se bom podal na Jonske otoke in tam sprejel kakšno odločitev.

Moji materi bom pisal ob kakšni drugi priliki. Ne govorite ji ničesar o teh mojih nadlogah in nevarnostih, ki ogrožajo moje zdravje. Spomnite se mojega brata in imejte radi Vašega Besenghija (Madonizza, 1864, 13).

Sl. 12: Portret in pečat prvega grškega predsednika Joannesa Kapodistriasa (1776–1831) (The National Historical Museum, Athens, 1994, 65).

Fig. 12: Portrait and signet of Ioannis Kapodistrias (1776–1831), the first head of state of independent Greece; (The National Historical Museum, Athens, 1994, 65).

Treba je pojasniti, da je v času Besenghijevega prihoda na grška tla vojna proti Turkom sicer še trajala, vendar je že prehajala v zaključno fazo. Prelomnega značaja za osvoboditev Grčije je bila vsekakor bitka pri Navarinu 20. oktobra 1827, kjer je združena angleško-francosko-ruska flota premagala egipčansko-turško ladjeve. Če so bile vlade evropskih sil nekoliko zadržane ob veliki zmagi nad Turki (zlasti angleška in avstrijska), pa je evropska demokratična javnost glasno zaploskala zmagovalcem: v Grčiji je bilo konec prelivanja krvi in krute vojne, ki je divjala že toliko let. Preskromnemu trudu in prizadevanjem filhelenov je končno sledila težko pričakovana rešitev. Grško ljudstvo je bilo rešeno propada in Turki so se morali končno prepričati o evropski odločenosti, da mu zagotovijo neodvisnost. Zlasti v filhelenski Franciji so klic zmage, ki je prihajal z grškega arhipelaga, čutili kot prelomni dogodek, ki so ga po mnogih stoletjih evropski narodi z veseljem sprejeli.

"Topovi pri Navarinu so pričeli novo dobo in zmagoslavno povzdignili javno mnenje nad prestole, monarhe in vlade", je zapisal Pierre Lebrun v uvodu v svoje poetično delo "Voyage de Grèce" (Gervinus, 1868, 74).

Če se je Evropi ob novici o zmagi pri Navarinu zvalilo težko breme z ramen, je sami Grčiji ta zmaga prinesla še toliko večje olajšanje. Ljudstvo je zmago proslavljalo na najrazličnejše načine, vendar pravih sadov miru in svobode še ni moglo uživati. Najhujši je bil problem, da Grki v tem prelomnem trenutku še niso imeli sposobne vlade in predsednika, ki bi v soglasju z zavezniškimi admirali in diplomati izrinil Turke iz Moreje in severnih grških pokrajin ter osvobojenim predelom zagotovil mir in napredek. Grška narodna skupščina je zato že pomladi 1827 za dobo sedmih let za grškega predsednika izvolila Joannisa A. Kapodistriasa (1776–1831), uglednega diplomata v ruski carski službi in svetovljana, znanega po liberalnih in konstitucionalnih idejah.¹⁸

18 Kapodistriasov rod, plemiška družina Vittori, je izhajal iz Kopra, od koder se je zaradi nenehnih bojov z mogočno družino Verzi ob koncu 14. stoletja umaknila na otok Krf, kjer si je pridobila grofovsko čast, precejšnje imetje in vpliv. Iz rodu grofov Capo d'Istria, nekdanih podložnikov Serenissime, je izhajal tudi Giovanni Antonio grof Capo d'Istria, rojen leta 1776. V Padovi je končal študij medicine, vendar je leta 1807 stopil v rusko diplomatsko službo in v njej ostal do leta 1821. Bil je udeleženec dunajskega kongresa 1814/15 in kasnejših najpomembnejših kongresov Svete aliance od Aachna, Opave, Ljubljane do Verone. Car Aleksander I. ga je

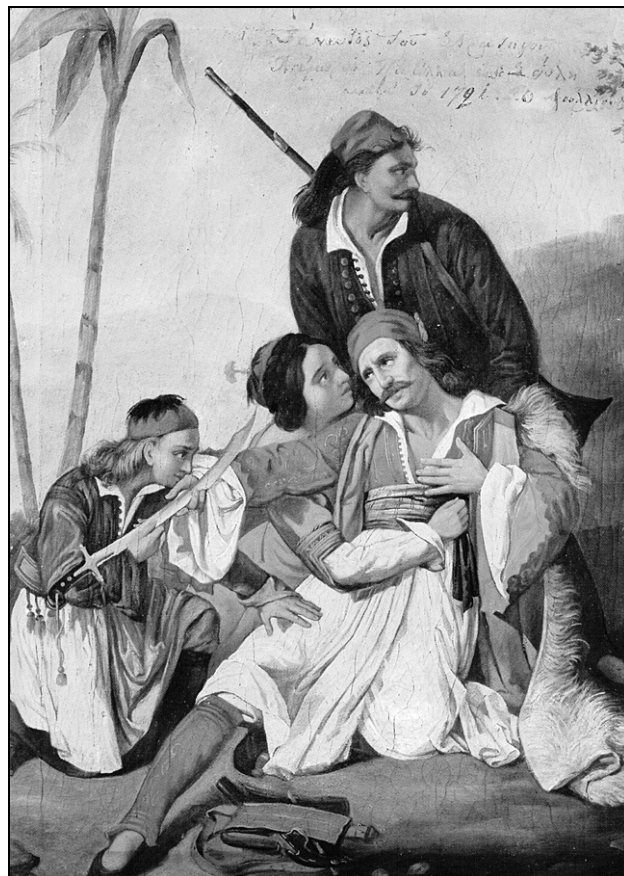
J. Kapodistrias je prispel v Grčijo šele januarja 1828 in si kot začasen sedež vlade izbral otok Egino. V vladi je bila takrat najmočnejša proangleška stranka, ki jo je vodil Aleksander Mavrokordatos (1791–1865), potomec ugledne grške fanariotske družine, ki je imel odločujočo vlogo pri pripravi grške ustave iz leta 1822 in postal v Kapodistriasovi vladi obrambni minister, kasneje pa je iz nje izstopil. Francosko stranko je v vladi predstavljal Kolettis, ki si je prizadeval, da bi Grčiji zavladal monarh francoskega rodu, knez Nemourški, rusko stranko pa je vodil Teodor Kolokotronis (1770–1843) najpomembnejši komandant grške revolucije, eden najbolj zvestih privržencev predsednika J. Kapodistrias (Kovač-Artemis, 2003, 141).

Grška ustava je vsebovala vsa napredna določila: splošno enakost, svobodo tiska, pravico do opravljanja katerega koli poklica, hkrati pa je omejevala predsedniško moč, zato je bilo prvo Kapodistriasovo delo, da je s posebnim ožjim svetom toliko spremenil ustavo, da je lahko svobodno odločal, kar mu je senat velikodušno dovolil. Namesto senata so sestavili Vsegrški svet – Panhellenion, ki ga je sestavljalo 27 članov senata in je imel do sklica naslednje narodne skupščine oblast nad financami, zunanjimi zadevami, kopensko vojsko in mornarico. Objavili so tudi uradni razglas, da zaradi težavnega položaja in še vedno trajajoče vojne še ne more stopiti v veljavo ustava iz Troizena, narodno skupščino pa naj bi sklical guverner – uradni naziv, ki si ga je izbral J. Kapodistrias (Kovač-Artemis, 2003, 179).

Toda o nadaljnji usodi Grčije je zaradi vztrajanja Porte, da se z grškimi uporniki ne bo pogajala, lahko odločala le enotna akcija evropskih sil. Te enotnosti žal ni bilo. Novi angleški premier vojvoda Wellington ni kazal prevelikega navdušenja za Grčijo, zato je to obetalo nove zaplete pri že tako napetih odnosih med grško vlado in Anglijo. Novo stran v vzhodnem vprašanju pa je s carjem Nikolajem I. (1825–1855) odprla Rusija, ki je pričela opuščati skupno evropsko politiko in prešla na bolj ali manj samostojno politiko širjenja lastne moči, ki je povzročala predvsem konflikte z avstrijskimi interesi oziroma vzhodno politiko kneza Metternicha. Njegova politika podpore Turčiji je Rusijo zbližala s Francijo, ki je glede grškega vprašanja ostajala na liberalnih pozicijah: znova je podprla filhelensko gibanje, ter se zavzela za učinkovitejšo finančno podporo predsedniku Kapodistriasu in za to, da se na Krfu pričnejo novi pogovori med predstavniki Anglije, Francije in Rusije glede bodo-

če ureditve grškega vprašanja. Francija prav tako ni nasprotovala Rusiji glede njenega vojaškega vdora v podonavske kneževine in se ponudila, da bo skupaj z Angleži iz Moreje pregnala Ibrahim pašo (Gervinus, 1868, 107).

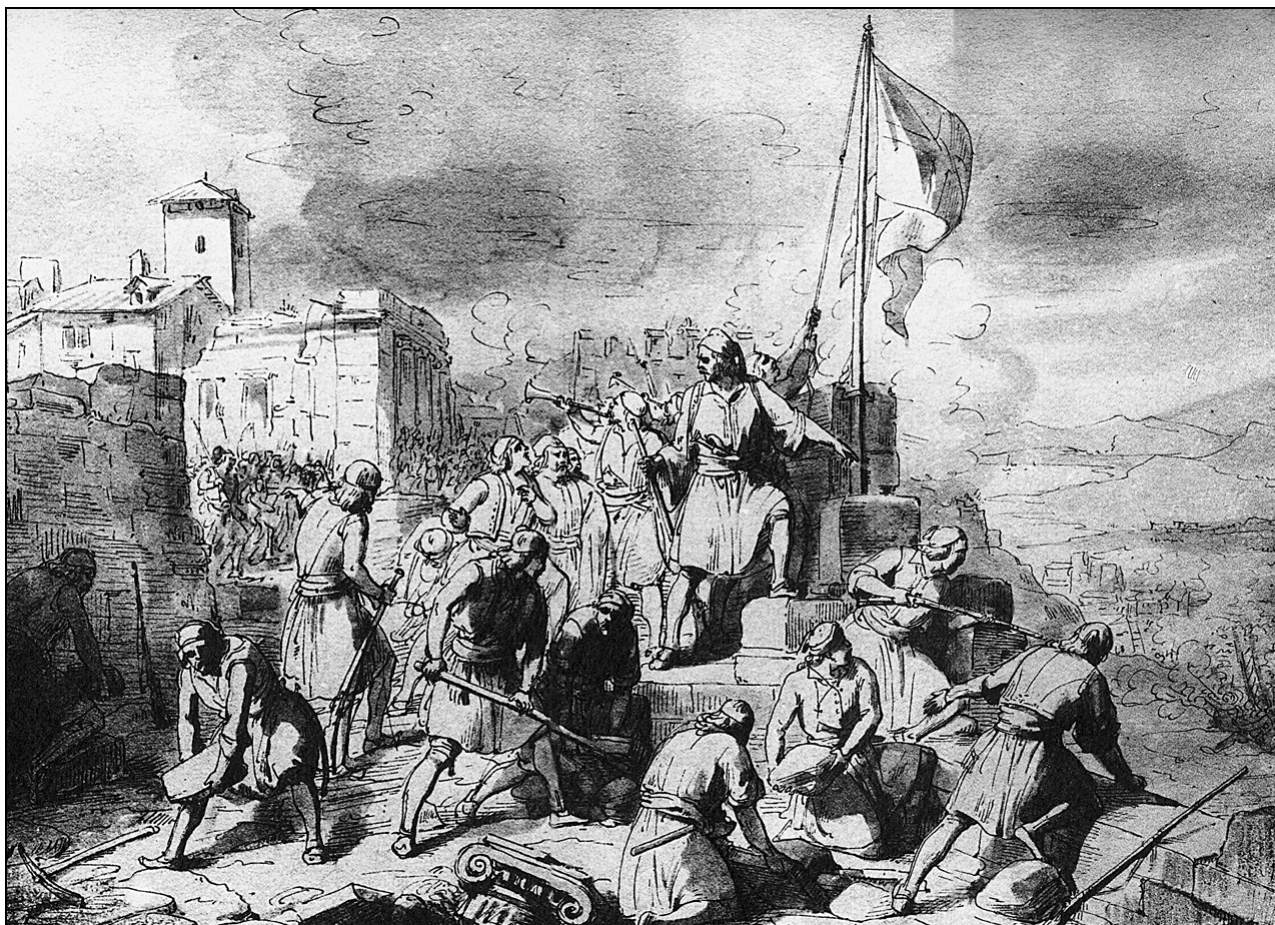
Rešitev grškega vprašanja je v bistvu pospešila šele rusko-turška vojna, katere prva faza se je pričela ob koncu aprila 1828 in se zaključila oktobra istega leta z zasedbo Vlaške oziroma Varne ter ozemelj ob Črnem morju in v Mali Aziji. Poleg teh izgub je Porta doživela

Sl. 13: L. Lipparini: Smrt Lambrosa Tzavellasa, grškega bojovníka za svobodo iz Soulija, olje na platnu (Narodni zgodovinski muzej, Atene).

Sl. 13: L. Lipparini: Death of Lambros Tzavellas, Greek freedom fighter from Souli, oil on canvas (The National Historical Museum, Athens).

zaradi njegovih demokratičnih nazorov in zavzemanja za liberalna gibanja, zlasti pa za grško osvobodilno vojno, leta 1821 odpustil. Za podporo grškemu osvobodilnemu gibanju in njegov razvoj je bilo zelo pomembno njegovo bivanje v Švici v letih 1821–1827. Zlasti so bili pomembni njegovi nenehni stiki z grškimi rojaki in številnimi filhelene, ki so z denarjem, orožjem in prostovoljci pomagali upornikom. Med najuglednejše filhelene in Kapodistriasove zaveznike je sodil švicarski finančnik in bankir Jean Gabriel Eynard. K apodistrias si je v letih svojega bivanja v Ženevi veliko prizadeval za šolanje in vzgojo grških begunskih otrok. Njegov mednarodni ugled, bogate diplomatske izkušnje, zlasti pa velika privrženost lastnemu narodu in domovini, so pripomogli, da je bil leta 1827 i zvoljen za predsednika mlade grške države, vendar je pri njenem oblikovanju v sodobno evropsko državo zaradi številnih notranjih n a-sprotij, ki so jim botrovali tudi zunanji vplivi, leta 1831 postal žrtev atentata.

Sl. 14: G. L. Gatteri: *Prebivalci Parge se pripravljajo na obrambo svoje dežele pred Tebelen pašo, akvarelirana risba, 1843 (Spetsieri Beschi, 2003, 106).*

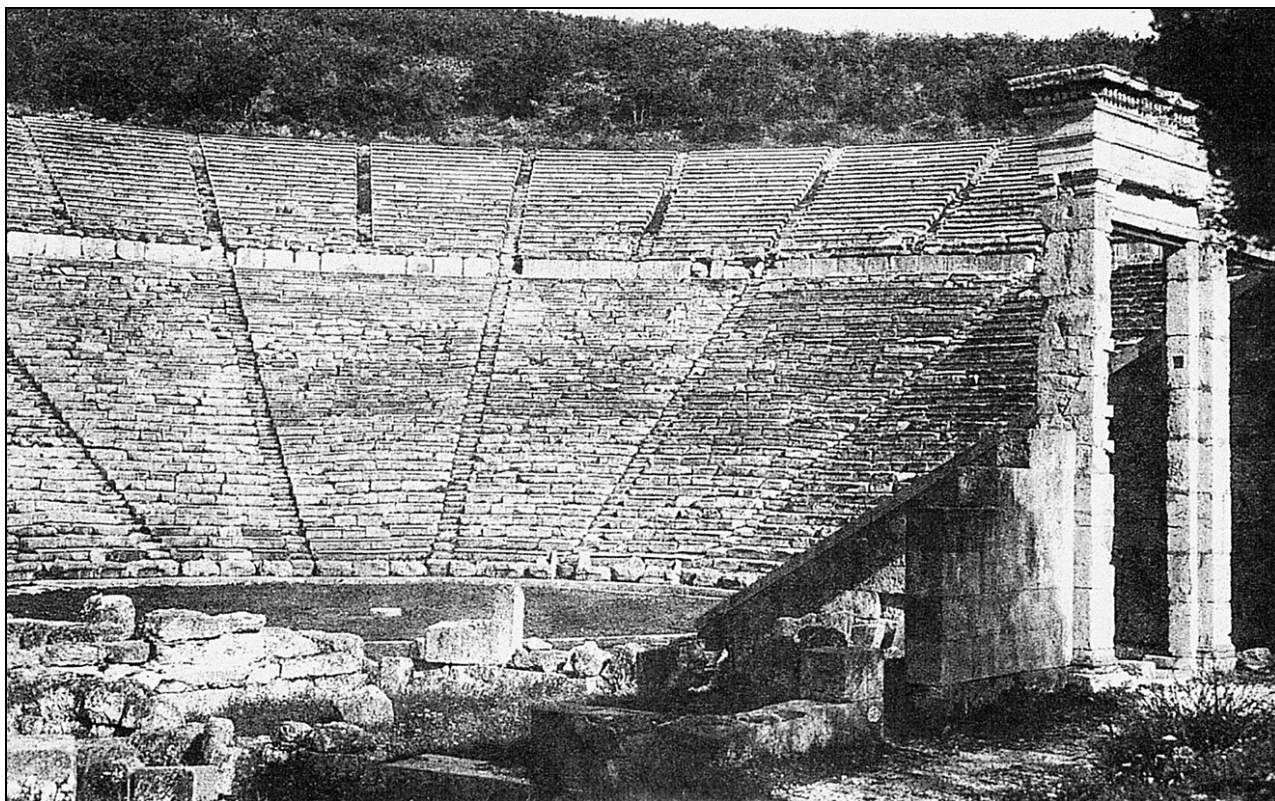
Fig. 14: G. L. Gatteri: *Inhabitants of Parga getting ready to defend their country against Ali Pasha, watercoloured drawing, 1843 (Spetsieri Beschi, 2003, 106).*

poraz tudi v Moreji, kjer se je med 17. in 19. avgustom 1828 izkrcal francoski ekspedicijski korpus pod poveljstvom markiza Maisona. Politično je bilo to v korist J. Kapodistriasa, kajti Francozi so bili naravni nasprotniki Anglije, ki bi brez francoskega posega mnogo lažje pritiskala na Grke in uveljavljala svoje koristi. Pohod francoske armade je Ibrahim pašo prisilil k postopnemu umiku in izpraznitvi najpomembnejših grških postojank: najprej so se predale Navarino, Modona in Korona, sledil je Patras in le proti utrdbi Morea so morali Francozi uporabiti vojaško silo. Grki so prvokrat v celoti postali gospodarji Peloponeza, Kapodistrias pa je hkrati že načrtoval osvoboditev čim obsežnejših predelov srednje Grčije in Egejskih otokov. S tem bi si pridobil tudi boljše pozicije na mirovni konferenci, ki se je pričela meseca septembra 1828 na Porosu. Konferenca je svoje zaključke posredovala v London, kjer so se pogajanja nadaljevala v letu 1829.

Na Porosu so zavezniške sile vprašanje grške neodvisnosti najprej pustile ob strani, čeprav je bilo prvotno do-

govorjeno, da se bodo o tem pogajale. Ob mejah so razpravljali tudi o finančni pomoči Grčiji in o lastnini nad celotnim ozemljem oziroma posestmi vključno s turškimi, ki naj bi Grčiji pripadle brez odškodnine. Glede oblike vladavine so se evropske sile zedinile za dedno monarhijo, izpostavile pa so (predvsem na predlog angleškega predstavnika Stratforda Canninga) tudi predstavniški princip na nivoju lokalnih oblastnih teles, saj so Grki celo pod turško vladavino volili svoje lokalne predstavnike in so njihovi veljaki imeli pravico pobirati davke (Gervinus, 1868, 174).

Sicer pa se je konferenca na Porosu zaključila, ne da bi dosegli ali sklenili kaj posebno pomembnega in odločilnega, saj so vse tri evropske sile v bistvu čakale na nadaljnji razvoj dogodkov oziroma na izid rusko-turške vojne, na odhod Ibrahimovih čet iz Moreje ter uspehe grških čet pri osvobajanju ozemelj v srednji Grčiji. Tu naj bi meja bodoče grške države potekala na črti Artá – Volos in bi tako Grčija zajemala ozemlje, ki bi ustrezalo le njenim minimalnim zahtevam. Grško ozemlje je tako

Sl. 15: Antično gledališče v Epidavru, eno priljubljenih središč klasične Grčije, ki so ga obiskovali evropski romanti-ki in filheleni na začetku 19. stoletja, gravura.

Fig. 15: Ancient Greek theatre at Epidaurus, one of the favourite centres of the Classical world, visited by representatives of European Romanticism and philhellenes in early 19th century, engraving.

takrat merilo le 47.500 km² in štelu okoli 600.000 prebivalcev, kar je daleč zaostajalo za pričakovanji grških upornikov, ki so ob pričetku vstaje sanjali o velikohelenski državi in združitvi vseh Grkov v enotni državi (Kovač-Artemis, 2003, 196).

Takšen je bil torej položaj, ko je Pasquale Besenghi s prijateljem Giambattistom Zecchinijem z otoka Sire ob koncu oktobra 1828 prispel na Poros in prišel v stik z vplivnim članom izvršnega sveta grofom Alerinom Palmo, iz kroga vplivnih tujcev, ki so obkrožali J. Kapodistriasa. Besenghi je odklonil ponujeno mu mesto v zunanjem ministrstvu in se raje odpravil na popotovanje po grških pokrajinah, ki so bile tedaj že deloma osvobojene. Na njegovo odločitev je verjetno vplivalo tudi dejstvo, da je predsednik Kapodistrias ob želji mnogih filhelenov, da bi služili Grčiji, okleval pri njihovi zaposlitvi na ministrstvih, saj nobeden od njih ni obvladal grš-

kega jezika. Obenem so se mu zdeli preveč podvrženi evropskim navadam, da bi mogli z lahkoto in brez nejevolje prenašati težave, ki so bile povezane z bivanjem v Grčiji in se v polni meri razodevajo tudi v prvih pismih P. Besenghija, ki jih je poslal svaku Francescu Bressanu novembra 1828 iz Nauplionu.

Novembra in decembra 1828 je kljub kugi, ki je razsajala po Moreji, in številnim boleznim, ki so redčile francoske čete, popotoval po Peloponezu. Iz njegovih pism in dnevnika izvemo, da je 5. novembra potoval prek Epidavra in se 10. decembra ustavil "ob Agamemnonovem grobu" v Mikenah. Sredi decembra 1828 se je za dva dni ustavil v Kariteni,¹⁹ kjer je bil gost slavnega vojskovodje Teodorja Kolokotronisa, kateri ga je povabil, da bi vzgajal in poučeval njegovega drugega sina Genèosa, ki se je pod poveljstvom Karaiskakisa že izkazal v bitki pri Faleronu ter se s tem pokazal vrednega

19 Karitena, eden gradov v osrčju Peloponeza, zgrajen v 13. stoletju. Leta 1463 je padel pod beneško oblast, kasneje pa pod Turke. Končno je med grško osvobodilno vojno leta 1827 Teodor Kolokotronis grad izbral za svoje pribežališče, njegov sin Gen èos pa ga je uporabljal kot bazo za vojaške operacije proti Ibrahim paši (Tripaskoufi-Tsitouri, 2002, 86).

svojega očeta. Kolokotronis je v prejšnjih bojih, ki jih je bojeval s Turki, že izgubil starejšega sina Panosa.²⁰

Kot zvest pristaš predsednika J. Kapodistrias ga je pogosto spremljal na njegovih uradnih poteh po Grčiji, tako na primer sredi marca 1829 po Moreji. Kolokotronisov sin Genèos pa je odslej spremljal Besenghija na njegovih poteh po grških pokrajinah, o katerih govori v njegovih naslednjih pismih (L'Unione, 1874, 156). Prvo je svaku Bressanu napisal 25. januarja 1829 iz Teb v Beociji in se glasi takole:

Na kratko Vam sporočam, da sem prehodil celotno Argolido, Korintijo, Lakonijo in Mesenijo ter se trenutno zadržujem v Beociji. Bil sem v hudi nevarnosti, saj bi me skoraj ujeli Turki, ker sem se preveč neprevidno približal Atenam, ki jih imajo še vedno v posesti. Napol živ sem se zatekel v Megaro, v vojaški tabor kneza Ypsilantija, kar je bila velika sreča, saj so bili nekateri Američani, moji sopotniki, manj previdni in so jih barbarski Turki pobili. Bilo mi je v zadoščenje, da sem se jim maščeval. V spopadu 25. decembra 1828 smo te pse sesekali na koščke. Pravim smo, saj sem bil tudi sam večji del na prizorišču bitke in se hrabro boril ob boku z Ypsilantijem. Spoznal sem, da je za dušo, ki hrepeni po svobodi, vojna studenec neizrekljivega in neskončnega užitka. A ne morete si predstavljati, kakšno je naše trpljenje, vendar sem dobrega zdravja. Dogodki v Moreji so spremenili podobo te pokrajine. Veliko je govoric, ki se širijo naokoli. Vse francoske čete so se vrnile domov in nihče ne ve zakaj. Sam sem se zavržno odločil, da bom za nekaj časa zapustil to deželo, sicer tvegam, da bom tu izgubil življenje. Poleg številnih primerov malarije se je pojavila tudi kuga. Odpravil se bom torej na otok Zakintos (Zante); to potovanje so mi predlagali že prej, kot sem Vam pisal že v pismu iz začetka novembra, vendar sem ga moral zaradi neke naloge, za katero sem bil zadolžen, odložiti. Pišite mi tja in naslovite Vaša pisma na grofa Dionisia Roma, ki je moj stari prijatelj in študijski tovariš. Upam, da ste mi zbrali kaj denarja. Sem brez prebite pare in reven kot kakšen redovnik, vendar zelo zadovoljen, da sem tu sredi gora, ki so vse pokrite s snegom, v Epaminondovi in Pindarjevi domovini. Ko se

bom odpravil na otok Zakintos, bom prepotoval tiste predele Peloponeza, ki jih še nisem videl, se pravi Arkadijo, Ahajo in Elido. Kakšni kraji! Da se zvrsti v glavi tudi tistemu, ki v njej nima kaj dosti soli! (Madonizza, 1864, 15).

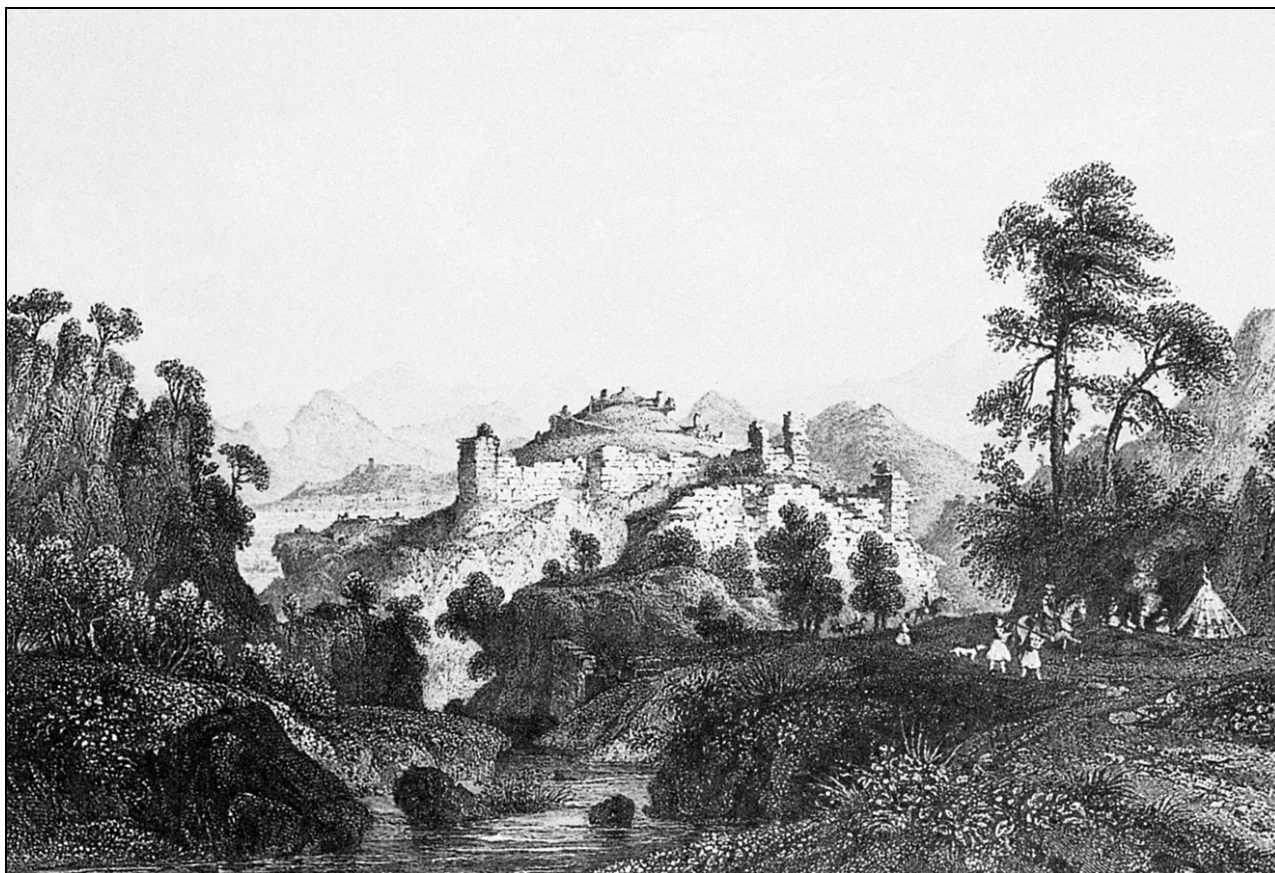
V tem pismu se dodobra razblinja mit, ki so ga nekateri Besenghijevi biografi oziroma zgodovinarji starejših generacij spleтали okrog njegovega herojstva oziroma bojevanja v grški osvobodilni vojni. V primerjavi z nekaterimi drugimi filheleni, ki so se kot vojaki cela leta aktivno spopadali v vrstah grške armade proti Turkom, je bil on zgolj po naključju udeležen v eni izmed bitk, ki jih je vodil general Demetrij Ypsilanti.²¹ V pozni jeseni in ob koncu leta 1828 so grške enote pod Ypsilantijevim poveljstvom dejansko prodirale na Atiko in zavzele pomembno postojanko Makrinoro, "ne glede na odločitve velesil", medtem ko je general Church prodrlo do Lobotina in pregnal Turke iz Lepanta (Naupaktos). V novembru in decembru 1828, ko Besenghi omenja spopad s Turki pri Megari, so grške čete zavzele Salono na vzhodu, Kaprenissi v sredini in Loutraki na zahodu, grško ladjevje pa je prodrlo v zaliv Arta, od koder je potem, do Volosa tekla severna meja Grčije (Gervinus, 1868, 153).

Glede francoskih čet, ki naj bi se po Besenghijevih navedbah takrat že vrnile domov, viri govorijo drugače. Še marca 1829, ko je J. Kapodistrias potoval po Peloponezu, so bile v Patrasu in trdnjavi Metoni na jugu. Kapodistrias si je prizadeval, da bi ostalo vsaj dva do tri tisoč francoskih vojakov na grških tleh, vendar Francozom ni bilo dovoljeno storiti kaj več od tega, da so prisilili Ibrahim pašo k umiku, saj sta se Anglija in Rusija bali, da bi se Francozi preveč zasidrali v novi Grčiji in si pridobili prevelik vpliv, hkrati pa bi si Grčija z njihovo pomočjo pridobila več ozemlja, kot so evropske sile dopuščale (Kovač-Artemis, 2003, 210).

Besenghi se je na otok Zakintos, kot je napovedal v pismu, napotil prve dni maja 1829, vendar se je že 10. maja odpravil nazaj proti Navarinu, prizorišču pomorske bitke, kjer je 28. oktobra 1827 združeno angleško-francosko-rusko ladjevje premagalo Turke. Tu je napisal svojemu svaku Bressanu kratko pisemce, v katerem pra-

20 Znana grška družina Kolokotronis iz Mesenije, ki se je že od 16. stoletja bojevala proti Turkom, je sprva pripadala t. im. armatolom. Konstantin Kolokotronis, rojen okoli 1740, se je po uporu Hasan paši zatekel v Mani, kjer so ga Turki ubili. Njegov sin Teodor, rojen 14. aprila 1770, je bil prisiljen zapustiti Peloponez in je v letih 1806–1821 živel na Jonskih otokih, zlasti na Zakintosu, kjer je bil vodja heterije. Ob izbruhu grške vstaje leta 1821 je prispel v Mani in kmalu postal najpopularnejši komandant grške revolucije. Ko je premagal Turke pri Tripolizi, ga je prva grška vlada povzdignila v generala. Leto kasneje je premagal Turke pri Dervenakii in bil zato ka s neje izbran za vrhovnega komandanta grške uporniške vojske. Bil je Kapodistriasov privrženec in vodja rusofilske stranke. Umrli je leta 1843 v Atenah. Leta 1851 so izšli njegovi spomini (Enciclopedia Italiana, 1931, 775).

21 Mlajši brat Aleksandra Ypsilantija, ki je v Moldaviji leta 1821 pričel upor proti Turkom, vendar je bil premagan in nato vrsto let po Metternichovem ukazu interniran; leta 1828 je na Dunaju umrl. Demetrij je od samega začetka sodeloval v grški osvobodilni vojni, vendar je zaradi vojaških neuspehov, zavisti in rivalstva igral vrsto let le postransko vlogo. Priključil se je vojaški stranki, ki jo je vodil T. Kolokotronis, in podpiral rusofilsko stranko. Z izvolitvijo J. Kapodistrias za predsednika je ta pridobila na veljavi in ugledu, zato je Demetrij Ypsilanti januarja 1828 postal poveljnik grških sil v vzhodni Grčiji. Po dveh letih je po sporu z Agostinom Kapodistriasom, generalnim inšpektorjem armade, dal ostavko in se umaknil v privatno življenje v Argosu. Umrli je leta 1832 (Enciclopedia Italiana, 1933, 520).

Sl. 16: Pogled na ruševine Miken z nekdanjo akropolo, začetek 19. stoletja, gravura.

Fig. 16: View of the ruins of Mycenae with the former citadel, early 19th century, engraving.

vi: Nisem se mogel upirati želji, da bi še enkrat ne pozdravil te klasične dežele. V nekaj urah sem prispel od Zakintos do Navarina. Od tu, potem ko sem obiskal nekaj krajev v Meseniji, ki sem jih izpustil v prvem delu svojega potovanja, se bom odpravil s skupino francoskih učenjakov v notranjost Lakedemonije; tam bom s temi tovariši ponovno prekrizal Arkadijo, Argolido in Korintijo ter se po božanskem Lepantskem zalivu spustil do Patrasa, od koder se bom vrnil na Zakintos. Videli boste, da bom sposoben kaj spesniti o tej deželi!

Tu v Navarinu sem nastanjen v guvernerjevi hiši. Guvernerju me je priporočil grof Dionisio Roma, to je tisti ugledni mož, ki je bil pred izvolitvijo J. Kapodistriasa predsednik grške vlade. Hočete vedeti, kdo je guverner Navarina? To je slavni general Nikitas, eden od junakov moderne Grčije, ki ni nič manj pomemben kot stari Grki. To naj Vam zadostuje!

Pozdravite mojo družino in poljubite malo Orestillo. Imejte me radi! (Madonizza, 1864, 14).

Naslednja postojanka, kjer se je Besenghi ustavil 23. in 24. maja 1829, je bila stara utrdba Pilos (Niokastro),

kjer je bil v času Beneške republike upravni sedež Mesenije, ob uporabi leta 1821 pa ena prvih utrdb, ki so jo zasedli grški uporniki. Ibrahim paša je 1825 ob svojem vdoru v Morejo zasedel tudi to pomembno postojanko, ki pa so jo leta 1828 končno zasedle francoske ekspedicijske čete pod generalom Maisonom (Tripoukofi, Tsitouri, 2002, 80). Besenghi v svojem dnevniku omenja le to, da je videl "znotraj obzidja stare trdnjave Pilos mnogo divjih mandljev", nato pa se je 29. maja izkrcal na otoku Sfakterija. Očitno ga je gnala želja, da bi se tu poklonil svojemu rojaku grofu Santarosi, ki je tu 5. aprila 1825 v boju s Turki padel in mu je prijatelj Vittorio Cousin postavil spomenik. Besenghi si je v notes prepisal napis z nagrobnika:

*E in Alessandria
diè a l'aure primo il tricolor.*

Takoj po Cousinovem epigrafu Santarosi pa je zapisal pripombo: "Ko sem se vračal iz Sfakterije v Navarin, sem tvegaj življenje, vendar sem se rešil na krov ladje Venus. Ob 2. uri me je nazaj na obalo pripeljal francoski čoln, potem ko sem na krovu ladje kosil s komandantom Billardom".

Sl. 17: Portret generala Teodorja Kolokotronisa (1770–1834), najpopularnejšega komandanta grške vstaje (The National Historical Museum, Athens, 1994, 42).

Fig. 17: Portrait of general Theodore Kolokotronis (1770–1834), the most popular leader of the Greek revolution (The National Historical Museum, Athens, 1994, 42).

Preveč skromna notica, da bi razumeli, kaj se je pesniku pripetilo, a dovolj za domnevo, da je doživel turški napad, zlasti če upoštevamo drugo vest, ki ji takoj sledi: "Na vrhu otoka se je 90 Grkov raje poglavo v zrak, kot da bi živi prišli Turkom v roke!" (Ouarantotto, 1910, 519).

Besenghijeva avantura na Sfakteriji je nekoliko nenavadna, saj v tem obdobju turških enot, tako na samem Peloponezu kot na manjših otokih, domala ni bilo več, hkrati pa preseneča tudi dejstvo, da je pesnik ob teh dramatičnih pripetljajih ostal tako skromen in skrivnosten. Kakorkoli že, s Sfakterije se je napolnil v Pilos in od tod 31. maja 1829 proti Koroni, prelepemu kraju ob Koronskem zalivu, ki je imel tako kot Metoni zelo pomembno strateško lego, oba kraja pa je Ibrahim paša šele leta 1828 prepustil francoskemu ekspedicijskemu korpusu.

Pesnik je nato med 2. in 13. junijem prek Pamisa krenil proti Argosu, od koder je 20. junija 1829 ponovno pisal svaku Bressanu. Pismo je polno nejevolje in jeze zaradi denarja pa tudi žimnice, odej, rjuh, srajc in drugih osebnih potrebščin, ki naj bi mu jih svak poslal v Hidro, vendar Besenghi ničesar od navedenega ni prejel. Vse to je očitno stopnjevalo njegovo nejevoljo, zato se je odločil za ponoven povratek na Zakintos oziroma Krf.

Z bivanjem v Argosu je sicer povezana edina pesnitev, ki jo je napisal na svojem popotovanju po Grčiji. Edina pesnitev, naglašča Oscare de Hassek, ki ne izraža bolečine in je morala biti po vsebini in obliki zelo lepa. Od nje so ostale le tri osemvrstičnice, vendar bi jo lahko označili v določenem smislu za popolno pesnitev, v kateri je čutiti Leopardijev vpliv (De Hassek, 1884, 54).

Iz Besenghijevega notesa je razvidno, da se je v prvih dneh julija 1829 na poti iz "že zelenega in plodnega Argosa" ustavil v Pirgosu ob zahodni obali Peloponeza in priplul na Zakintos 5. julija ob 11. uri dopoldne. Po tednu dni bivanja v mestu Zakintos, točneje v tamkajšnjem lazaretu, kjer je bil v karanteni, je ponovno pisal svaku Bressanu. To je eno najdaljših in vsebinsko dragocenih Besenghijevih pisem, in se glasi takole:

Dragi svak,

ob vrnitvi iz Moreje Vam pišem iz lazareta v Zakintu, kjer sem prisiljen ostati v karanteni. Skoraj tri mesece sem ponovno popotoval po vsej Grčiji in sem zelo zadovoljen. Zaradi hude vročine sem moral potovati po goratih področjih, deloma na konju, deloma peš, vendar sem hvala Bogu pri dobrem zdravju. Brez obžalovanja zapuščam Grčijo, saj njena vlada ne bo nikoli svobodoljubna, kar bi bila edina uteha za obupno življenje v tej nesrečni deželi. V protokolu z dne 22. marca je bilo že odločeno, da bo država dobila monarhično obliko in bo neki tuji vladar (zdaj se še ne ve kdo) temu nesrečnemu narodu, ki je prelil toliko krvi za svojo svobodo, vladal despotsko. – Vaših zadnjih pisem še nisem prejel, saj jih je grof Roma, moj velikodušni gostitelj, ki je mislil, da bom v Moreji prebil dlje časa, izročil mojemu prijatelju grofu Bulgarisu iz Krfa, ki je takrat odpotoval. Pisal sem mu že in jih bom kmalu prejel. – V Argosu sem videl "lepega poštenjaka" gospoda Nicolòja C... in mu omenil zadevo glede mojega denarja, kar se mu je spodobilo. Opravičeval se mi je in pojasnil, da je dobro vedel, da ste odšteli 200 forintov njegovemu tastu, vendar od njega ni dobil nobenega naročila, da bi mi jih izročil. Vidite, kolikšna podlost! Na mojo veliko jezo mi je odšteli le 140 forintov oziroma 70 tolarjev. Zmanjšanje vsote za tistih 60 forintov je zame v teh okoliščinah prava katastrofa. In mi pravi C..., da ni mogel napraviti kaj dosti več ter mi svetoval, da bi se za ostalo vsoto obrnil na propadlega malopridneža D.... Sem sem vključil tudi pismo prijatelja Scordillija, v katerega mi je priložil 60 tolarjev, potem ko so mu v Nauplijonu odšteli ta denar, in česar ni bil C... sposoben opravičiti (ker je odpotoval na Hidro), sem poskrbel, da je opravil Scordilli. Iz pisma boste lahko izvedeli, da nisem prejel drugega kot skrinjo s perilom, ne pa tudi žimnice, rjuh, flanelastih srajc oziroma vseh stvari, ki mi jih je poslala moja mati. C... dodaja, da se ne spominja, da bi mu kdo izročil navedene stvari, niti da bi mu jih kdaj dostavili na Hidro. Zapomnite si, kakšni lopovi hodijo po tej zemlji. Sedaj, dragi svak, Vam priporočam, kolikor najbolj morem, da izterjate od

Sl. 18: G. L. Gatteri: Teodor Kolokotronis dviga k uporu prebivalstvo Oeta, akvarelirana risba, 1843 (Spetsieri Beschi, 2003, 106).

Fig. 18: G. L. Gatteri: Theodore Kolokotronis raising Oeta to revolt, watercoloured drawing, 1843 (Spetsieri Beschi, 2003, 106).

D... preostalih 60 forintov, sicer mu zagrozite, da bo imel opravka z menoj. Moj denar ne sme za nobeno ceno končati v njegovi stečajni masi. Ko izterjate teh 60 forintov, mi, prosim, posodite drugih 60, saj drugače nikakor ne bom mogel na pot, ker je potovanje zelo drago. To je moja največja prošnja. Ko bo konec moje zdravstvene zapore, bom takoj odpotoval na Krf in od tam z jadnico odplul proti Anconi ali pa proti Benetkam. Če se bo v Benetkah ustavil cesar, kot se sliši, bi rade volje odplul tja, saj imam namen, da bi se mu predstavil. Ne nameravam pa v Trst, saj se bojim nasilja nesramne avstrijske policije, toliko bolj, ker se vračam iz Grčije. Cesarja ali pa vsaj dvorno pisarno bi želel osebno ali pa pisno obvestiti o vsem, kar se dogaja v Grčiji. – Torej mi morate neposredno na Krf poslati tisti denar, ki ga boste spravili skupaj: če ga seveda boste! Na skrivaj prestrašite D... bolj kot ga morete, da mi bo plačal, saj 60 funtov menda ni milijon. Za pošiljko tega denarja na Krf najдите v Trstu kakšnega poštenjaka, če se taki sploh še najdejo. Pismo, s katerim boste pospremili ta denar, naj bo v dvojniki, eno poštno ležeče, drugo pa priporo-

čeno na grofa Giorgia Kapodistriasa. Tako se mi zdi, da bo vse potekalo v redu: najpomembneje pa bo, da bom dobil teh 60 forintov od tega malopridnega bankrotnika. Vzemite mu žimnico in vse ostalo, in če je v Vaši moči, mi na Krf pošljite dve flanelasti srajci. Ne izgublajte časa, saj bo šlo vsako odlašanje na škodo moje prtljage in pisem. – Iz Argosa sem Vam pisal dvoje pisem. Prijatelju farmacevtu Zecchiniju sem poslal v Hidro dve moji skrinji s knjigami, da bi jih prek Sire poslal v Trst. Naslovljene so na Vaše ime. Ne vem, na kateri lazaret bodo prispele. Govorite z gospodom Marchesettijem in se dobro pozanimajte za način, kako prevzeti tako pošiljko. Sami se podvizajte v lazaret in pošljite koga, da mi ne bodo ukradli knjig. Današnji svet je poln tatov. Pozdravite mojo mamo in brata, ki jima bom pisal iz Krfa. Imejte radi svojega prijatelja in svaka

Besenghi degli Ughi

Pisma dvigujte prek pošte, ker je bolj zanesljivo!
12. julij 1829. Iz lazareta v Zakintosu

Vsekakor se v tem pismu razkriva veliko politično-nazorskih in osebnih, značajskih potez P. Besenghija. Zanimivo in značilno je njegovo razmišljanje o politični usodi nove Grčije. Bodisi zaradi svojih političnih nagnjenj, bodisi zaradi svoje pesniške narave je tudi tu nekoliko lakoničen, vendar iskren. V svoji odkriti privrženosti demokratični vladi (vemo, da je bil republikanskih nazorov) in odporu do monarhičnega absolutizma je vse svoje plemenite želje zastavil za vzpostavitev demokratičnega režima, v katerem je videl največji dosežek in cilj dolgoletnega boja Grkov za nacionalno neodvisnost.

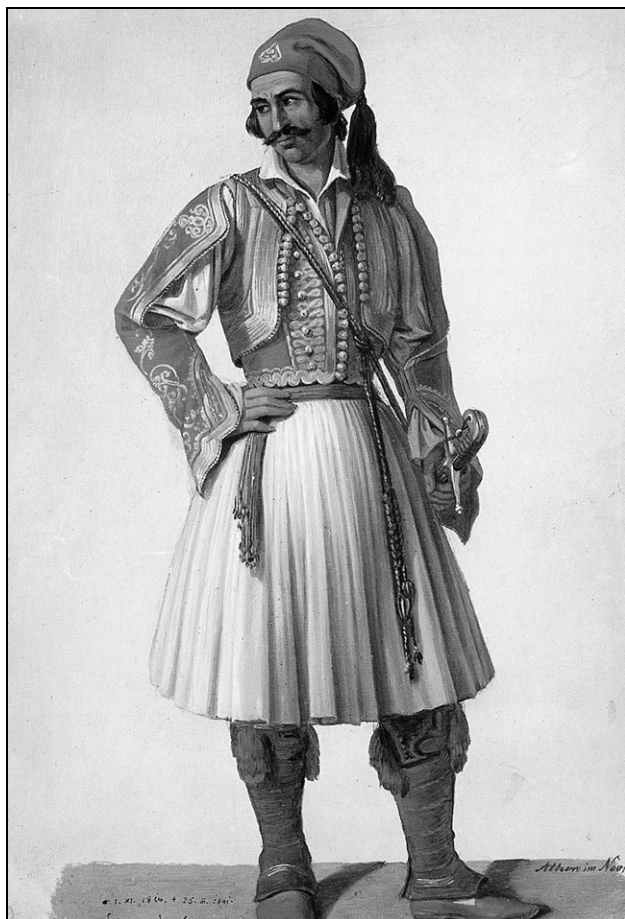
Kot povzemamo iz njegovih pisem, se je gibal v dovolj visokih in vplivnih krogih, da je lahko spremljal in spoznaval politično dogajanje v prvih dveh letih obstoja mlade, neodvisne grške države. V pismu zato omenja Londonski protokol z dne 22. marca 1829, ki je za Grčijo poleg meja predvidel obliko monarhične vladavine z dednim principom. O tem so predstavniki evropskih sil spregovorili že septembra 1828 na konferenci na Poro-

su, razprave pa so se nato zavlekle v leto 1829 in 1830. Monarhični princip vladavine so evropske sile postavljale kot protiutež proti grški ustavi iz Troizene, ki je vsebovala vse demokratične principe iz časov francoske revolucije oziroma 1821, proti sistemu ljudske suverenosti, ki so ji zavezniki pripisovali revščino, napovedovali državljansko vojno, velike dolgove in federalno ureditev države, pri vsem tem pa je šlo za posamične interese evropskih sil pa tudi samega predsednika J. Kapodistrias (Gervinus, 1868, 175).

Ker protokol, ki je predvidel monarhično oblast, še ni začel, je J. Kapodistrias sklical narodno skupščino v Astri in od nje dobil pooblastilo, da se lahko pogaja z evropskimi silami, in si hkrati pridržal pravico, da lahko "ratificira" protokol. Ko se je Londonska konferenca končno začela resno ukvarjati z postavitvijo grškega monarha, so vsi predsednikovi dopisi svojim najbolj zvestim pristašem izražali njegovo nasprotovanje in ogorčenost, saj se je počutil užaljenega in potisnjene ob stran zaradi izbora "tujega monarha, "ki bi, kot je pisal Kolokotronisu", Grčiji vladal na svoj način in za svoje dediče". "Čeprav je Grčija novinka v evropski civilizaciji", je pisal Eynardu, "ima svoje stališče in mnenje, ki ni naklonjeno monarhiji, zlasti s tujim vladarjem, ki bi postal grški monarh brez zagotovljene ljudske podpore" (Gervinus, 1868, 248).

Londonski protokol je morala zaradi poraza v vojni proti Rusiji sprejeti tudi turška Porta. V pogodbi s Turčijo je Rusija glede Grčije zahtevala, da mora biti zajeta v mirovni pogodbi, ki je bila sklenjena v Odrinu 14. septembra 1829. Rusija je v okvir svoje nove vzhodne politike tako vključila tudi Grčijo; takoj po sklenitvi miru v Odrinu je Londonski protokol stopil v veljavo. Ruski in angleški interesi so se uskladili predvsem glede popolne grške neodvisnosti, glede meja pa tudi glede bodočega grškega monarha. To naj bi bil knez Leopold Sachsen-Koburg, sorodnik angleškega kralja Jurija IV., ki si je pridobil zaupanje zaveznikov, poznal pa ga je iz let svoje diplomatske službe tudi predsednik J. Kapodistrias. Besenghi v mesecu juliju 1829, ko je pisal svojemu svaku v Trst, seveda še ni mogel vedeti za ime potencialnega grškega vladarja, saj so bili razgovori in pogajanja z njim aktualni šele v jesenskem in zimskem obdobju 1829 oziroma v prvi polovici leta 1830, ko je Leopold v mesecu maju zaradi osebnih pa tudi objektivnih razlogov ponujeno grško krono zavrnil.

Mnogo bolj v tem pismu preseneča Besenghijevo razmišljanje oziroma odločitev, da bi se sestal z avstrijskim cesarjem Francem I., ki naj bi se takrat mudil v Benetkah, in ga seznanil z razmerami v Grčiji. Avstrijsko zunanjo politiko in seveda odnos do vzhodnega vprašanja je, kot vemo, uravnaval knez Metternich, zato je Besenghijevo naivno razmišljanje o srečanju z avstrijskim cesarjem toliko bolj presenetljivo. Avstrija je bila že po bitki pri Navarinu oktobra 1827 potisnjena v popolno diplomatsko izolacijo in cesar Franc I. se ni hotel več

Sl. 19: J. Scherer: Grški borec za svobodo, olje na platnu (The National Historical Museum, Athens, 1994, 35).

Fig. 19: J. Scherer: Greek Freedom Fighter, oil on canvas (National Historical Museum, Athens, 1994, 35).

vmešavati v odnose evropskih sil s Porto, hkrati pa je moral obljubiti, da bo Avstrija Porti odtegnila nadaljnjo pomoč in podporo. Avstrijski vpliv v Carigradu se je s tem nenehno zmanjševal. Odslej je Metternich le še taktiziral med evropskimi silami in izrabljal njihova neso-glasja, zlasti pa personalne spremembe v angleškem in francoskem vladnem kabinetu, hkrati pa si je prizadeval, da bi Avstrijo obdržal med petimi evropskimi velesilami. Glede Grčije so šla Metternichova prizadevanja v smer ohranitve turške suverenosti nad osvobojenimi ozemlji, najbolj pa so ga plašila liberalna in demokratična stališ-ča (predvsem francoske vlade), ki so še nadalje vzpod-bujala in krepila filhelensko gibanje ter s tem Grčiji po-stopno zagotavljala neodvisnost. Odrinski mir, s katerim se je znatno okrepil ruski vpliv v vzhodnem Sredozemlju in s tem ogrozil angleške interese, je sicer Metternichu znova ponudil priložnost, da se je približal Angliji in skušal v novem evropskem sporazumu doseči, da "Ru-sija odslej ne bi mogla več sama odločati o usodi Turčije in niti Grčije", vendar pri tem ni uspel. Kljub temu je želel izriniti ruski vpliv v Grčiji za to, da bi v njej vzpo-stavili reakcionarni režim. Rusija je negovala idejo, da bi se Grčija razvijala brez ustavno oblikovanih oblastnih ustanov, zato je priporočila Londonski konferenci, naj sprejme konservativna načela, ki jih je Avstrija predlo-žila v eni svojih spomenic. Car, za katerega je bila not-ranja ureditev Grčije vitalno vprašanje, se je čutil dolž-nega, da tej deželi ponudi močno vladno, ki bi bila spo-sobna zatreti razna tajna društva in revolucionarne klice, saj je obstajala bojazen (predvsem pri Metternichu), da bi na Grke vplivala karbonarsko gibanje v Neaplju in prostozidarstvo v Španiji ter jih potegnili v vrtinec ev-ropskih demokratičnih gibanj, ki jim je bil, od samega začetka naklonjen tudi Besenghi.

Morda pa so bila Besenghijeva razmišljanja in name-re o srečanju s cesarjem Francem I. mnogo bolj pragma-tična. Le ugibamo lahko, ali se je hotel s cesarjem sre-čati zgolj zato, da bi mu avstrijska oblast oprostila stare napake in pregrehe pred odhodom v Grčijo, ali pa da bi nekako opravičil in pojasnil svoje potovanje in bivanje v uporni Grčiji, saj mu je bil primer prijatelja Pierviviana Zecchinija, ki so ga avstrijske oblasti po povratku od tam izgnale, verjetno dovolj resno opozorilo.

V drugem delu pisma se nam razkrivajo Besenghijev temperamentni in prepirljivi značaj ter nenehne težave z denarjem, ki so ga spremljale že od samega prihoda v Grčijo. Tem problemom pa se je v zadnjem letu njego-vega bivanja na grških tleh pridružila še bolezen. V dolgi karanteni v lazaretu na Zakintu si je namreč nakopal mrzlico. Po srečnem naključju in poznanstvu so mu po-nudili zdravljenje zunaj mesta v vili grofa Rome, čigar rod je izhajal iz Vicenze, na Krk pa se je naselil že v 16. stoletju. Iz tega mirnega in prijetnega bivališča, kjer je našel vsaj nekaj miru, če že ne zdravja, je 4. avgusta 1829 ponovno pisal svojemu svaku o pretresljivih pripe-rljajih in zapletih z denarjem in osebnimi stvarmi, ki so

mu zmanjkale, na koncu pa ga je obvestil, da je še ved-no na Zakintosu v vili grofa Rome, da bi si opomogel od mrzlice, ki si jo je nakopal "a questo orribile lazzaretto". In nazadnje sporoča, da bo čez nekaj dni odpotoval na Krk (Quarantotto, 1910, 527).

Jonsko otočje je po dunajskem kongresu s posebno konvencijo pripadlo Veliki Britaniji. Otoki naj bi sestav-ljali svobodno in neodvisno državo z lastno upravo. Vi-soki angleški komisarji, praviloma filhelena, so otoke up-ravljali z mnogo takta in diplomatske spretnosti, zlasti po gršem uporu 1821, ko se je čutila težnja po pripojitvi h Grčiji. Grški upor je na otokih dejansko vžgal domol-jubna čustva, vendar so Angleži uporno dogajanje na gr-ških tleh spremljali skrajno zadržano in z veliko mero nenaklonjenosti. Preprečevali so naseljevanje grških be-guncev s Kikladskega otočja in iz Moreje, ovirali pa tudi odhod prostovoljcev na grška tla. Po smrti visokega ko-misarja lorda Maitlanda leta 1824 je njegov naslednik, visoki komisar F. Adams, z nekoliko več razumevanja spremljal dogajanje na grških tleh. Končno so tudi di-plomati evropskih sil, razen Metternicha, spoznali, da grški upor nima nič skupnega z upori v Španiji, Pie-montu in Neapeljskem kraljestvu, vendar je do teh spo-znanj prihajalo zelo počasi.

Ob pridobitvi neodvisnosti Jonci še niso mogli slaviti zmage tako kot ostali Grki. Ko je leta 1827 v Grčiji pre-vzel oblast njihov rojak s Krfa, grof J. Kapodistrias, jih je to sicer navdajalo z upanjem, vendar je kmalu ugasnilo. Anglija Jonskih otokov ni hotela prepustiti svobodni Gr-čiji, res pa je tudi, da je angleška uprava v teh letih oto-kom prinesla precejšen napredek: izgradnjo vojaških cest, razvoj pomorstva in šolstva. Po zaslugi lorda Guil-forda, učenega filhelena, je Krk pridobil univerzo in knjiž-nico; na Krfu, Zakintosu in Kefaloniji so kasneje ustano-vili liceje, ki pa so bili preveč angleški in so bogatejše jonske družine svoje otroke raje pošiljale v Italijo in Francijo, napredek v vzgoji in izobraževanju pa je bil koristen pri kasnejšem procesu združevanja (Gervinus, 1868, 390).

Mladi, ki so zaključili svoj študij v Italiji in Franciji, so v domovino prinašali in uveljavljali nove ideje enci-klopedizma in francoske revolucije, in s tem so dozore-vali prvi sadovi intelektualnega in nacionalnega prebu-jenja.

Plodno literarno gibanje se je razvijalo zlasti na Jon-skih otokih, ki so bili kot nekdanja beneška posest dele-žni vpliva italijanske kulture. Medtem ko so višji socialni razredi svojo izobrazbo pridobivali zlasti v Italiji (itali-janščina je bila tedaj ob angleščini edini uradni jezik na Jonskih otokih), je med ljudstvom naraščal vpliv kleft-skega pesništva. Tako je med mladimi, ki so bili vzgoje-ni v finesah italijanske poezije, vzniknila nova pesniška šola, ki se je zavestno vzgledovala po nacionalni grški poeziji in uporabljala ljudski jezik. Iz takega okolja, ki se je razlikovalo po umetniških finesah, globini razmiš-ljanj, patriotizmu, pravem klasicističnem in romantič-

nem temperamentu, je zrasel Dionis Salomos, prijatelj Foscola, Monti in Tommasea, največji pesnik moderne Grčije, s katerim se je na Krfu seznanil tudi Pasquale Besenghi.²²

Na Krfu se ustavil ob koncu oktobra 1829, potem ko je prekrižaril Kefalonijo, Itako in Lefkado (S. Maura). Na Krfu je najprej spoznal barona Poeria, emigranta iz Neaplja, in po krajšem premoru 9. novembra ponovno pisal svojemu svaku, advokatu Bressanu:

"Potem ko sem križaril po Kefaloniji, Itaki in Lefkadi, sem pred nekaj dnevi pristal na Krfu. Moje zdravje bi bilo lahko boljše, toda če pomislim, da bi bilo lahko tudi slabše, sem še kar zadovoljen. Tu se bom ustavil do nastopa ugodnejšega letnega časa, saj sem našel priložnost, da se znebim večnih denarnih problemov s tem, da poučujem italijanščino. Vidite, da konec koncev to ni poklic za lizune, vendar ne glede na to o tem ne govorite z nikomur, saj vem, da se v Trstu mnogi zanimajo, kaj počnem tu v Grčiji.

Sodim, da sta s Hidre že prispela dva zaboja z moji knjiškami, ki sem ju osebno v Nauplionu ob koncu junija oddal na ladjo, namenjeno na ta otok. Skrb za usodo teh knjig mi ne da spati. Če ste jih prejeli, Vas prosim, da prevzamete še drugo breme, ki ga verjetno niste pričakovali, in sicer, da mi jih pošljete ob prvi priliki, saj brez njih tu na Krfu ne morem poučevati. Kdo ve, v kakšnem stanju sta oba zaboja prispela v Trst, če sta sploh že prispela! Zmanjkuje mi papirja, zato bom končal, in tu je pošta zelo draga.

Bodite zdravi!"

Besenghi degli Ughi

Skrb za knjige, ki jih je Besenghi junija 1829 iz Nauplionu poslal nekemu Nicolòju Cotulumaju na Hidro, in bojazen, da so se izgubile, sta pesnika ob boleznih mučili vso zimo, ki jo je prebil na Krfu. Žal iz tega obdobja ni nobenih poročil, o njegovem delu, niti ohranjenih pisem. Že v prejšnjih pismih omenja Giorgija Kapodistriasa, najmlajšega brata grškega predsednika Joannesa A. Kapodistriasa, ki je v državno službo pritegnil le starejša brata Agostina in Viara, najmlajša Viktor in Giorgio pa sta ostala na Krfu. Tu je Besenghi, kot je razbrati iz pisem, prišel tudi v stik s slavnim grškim pesnikom Dionisom Salomosom in angleškim visokim komisarjem Adamsom.

Njegovi zadnji pismi iz Grčije nosita datum 1. oziroma 13. april 1830 in ju je poslal z Itake. Namejnjeni sta bili prijatelju Orlandiniju.

V prvem, nekoliko daljšem, datiranem s 1. aprilom 1830, pravi:

"Vem, da želite izvedeti kaj več o mojih doživljajih, vendar Vas bom še kakšna dva ali tri mesece pustil v ne-

gotovosti. Odločil sem se, da se bom vrnil: zdaj si želim le miru in zdravja. Pišem Vam z bolniške postelje. Trdovratna vročica, ki je posledica prestanih naporov, se mi od ure do ure ponavlja in mi jemlje moči ter povzroča hudo nejevoljo. – Usoda in žrtev Grčije sta odločeni; ne bo minilo veliko časa, tega Bog vendar ne bo dopustil, da bo ta dežela, prepojena s krvjo toliko rodoljubov, zaradi svoje privrženosti k neodvisnosti, zavidala časom, ko je živela v muslimanski sužnjosti. – Moj ugledni prijatelj grof Salomos, Byron te dežele, želi od Vas naslednje knjige:

Schlegel, Zgodovina antične in moderne literature, Ambrosolijev prevod.

Schillerjeva lirika v italijanskem ali francoskem prevodu

La sposa di Messina, Maffeiev prevod.

Camillo Porzio, Bettonijeva ali Silvestrijeva izdaja, ki jo je avtor izdal nazadnje.

Palavicinijevi deli "Del Dialogo" in "Dallo stile".

Prevod Bellatijeve nemške poezije, Il.del."

V prvi vrsti se Salomos priporoča za Schillerjevo liriko, naj bo v francoskem ali italijanskem prevodu. Če ga nimate, kar je povsem možno, ga poiščite ali pa ga kje ukradite, če se Vam bo ponudila priložnost. Skratka, moj dragi Orlandini, potrudite se, da bi vse te knjige prejel ob povratku ladje Pacchetto. Priložite tudi račun, vendar naj bo razumen, da tako Salomosa, ki ima mnogo pod palcem, vzpodbudite za nova naročila. S Pacchettom boste prejeli tudi plačilo teh knjig. – Ko že govorim o knjigah, ne morem mimo tega, da Vam ne omenim umazanega ravnanja gospoda Nicolòja C...., ki ste ga spoznali. Že lanskega avgusta, ko sem bil v Nauplionu, sem na Hidro poslal dva zaboja knjig, ki sem jih pripeljal s seboj v Grčijo, kar lahko potrdijo Scordilli, Moraitini, Mavrokordato in Timoni, sekretar na ruskem ministrstvu. Poslati bi jih moral naravnost v Trst mojemu svaku. Minilo je že vrsto mesecev, pa tega še ni storil. Izgovarjal se je, da ni bilo prave priložnosti; četudi jih ne bi mogel poslati s Hidre, bi jih lahko s Sire, ki je oddaljena le nekaj milj. Lahko mu pišem karkoli, ne morem od njega izvedeti ničesar."

V nadaljevanju pisma govori o pokvarjenosti, ker naročila ni opravil niti za plačilo, ki ga je prejel od njegove družine. Potem nadaljuje: "Dejstvo je, da mi je poleg grofa Rome in viteza Bulza z Zakintosa, dveh uglednih osebnosti, ki imata več denarja kot Hidra bolh, sam visoki komisar Adams obljubil, da bo takoj pisal v Egino, da mi vrnejo oba zaboja in preverijo, če se vsebina ujema s seznamom knjig, ki sem jim ga izročil. Pripravljen sem objaviti prijavo v časopisih na Krfu in Egini pa tudi v drugih, če dobim priložnost, kar prav gotovo ne bo v

22 Dionis Salomos (1798–1857), največji novohelenski pesnik, je izhajal iz plemiške beneško-kretske družine. Študiral je v Cremoni, Benetkah, Paviji in odlično obvladal italijanščino, kot dokazuje njegova proza in poezija. Navdihe je iskal v ljudskem pesništvu, ki ga je raziskoval kot filolog in pesnik. Sloves si je pridobil s svojo odo/ Imnos is tin eleftherion – Himna svobode iz leta 1824/, ki je postala grška nacionalna himna (Grande Dizionario Enciclopedico, 1961, 1055).

časť gospodu C.... Skratka, ukrepanje mogočnega visokega komisarja Jonskih otokov bo moralo, upam, zadoščati, saj se z njim ne gre šaliti. In če se gospodje milijonarji s Hidre želijo še vedno šaliti, se čez dva ali tri mesece ne bodo več".

Tudi v nadaljevanju Besenghi izraža ves svoj srd in ogorčenost nad nepridipravi, nato pa pismo zaključi v svojem značilnem tonu: "Zbogom, moj dobri Orlandini. To pismo Vam pošiljam iz Odisejeve domovine, kjer se te dni zadržujem, z željo, da bi morda našel kakšno Penelopo ter da bi se znebil grde vročice. Svoje pismo naslovite na Krf, kamor se bom vrnil čez nekaj časa. Pozdravite Damillo in Almeda. In imejte radi Vašega Besenghija degli Ughija".

Drugo, mnogo krajše pismo P. Besenghija, z dne 13. aprila, razodeva precejšen obup, saj se mu je ponovila mrzlica. Niti jemanje kinina mu ni pomagalo, zato je bil prepričan, da je bolezen že toliko napredovala, da zdravilo ne bo več učinkovalo. Ironično zato zaključuje, da bo morda na tem goratem otoku zaključil svojo življenjsko komedijo, vendar se je odločil, da se bo takoj vrnil na Krf in živ ali mrtev odpotoval proti domu (Madoniza, 1864, 18).

Besenghi se je vrnil na Krf, kot navaja Quarantotto, 14. ali 15. aprila 1830, vendar je tu ostal še dobre tri mesece, potreben miru in počitka. S Krfa je, kot navaja v svojem dnevniku, odpotoval 6. avgusta 1830 in po dveh dneh vožnje pristal v Anconi, nato pa s kočijo odpotoval proti Bologni in Ferrari ter dalje proti domu. Njegovo skoraj dvoletno potovanje po Grčiji se je s tem izteklo.

V zadnjih pismih Besenghi le v nekaj stavkih ponovno omenja dogajanje v Grčiji spomladi 1830, ko se je po sprejetju Londonskega protokola 3. februarja 1830, s katerim so Anglija, Francija in Rusija Grčiji zagotovile neodvisnost, že povsem jasno videlo, da je ob Leopoldovi zavrnitvi kraljeve krone (21. maja 1830) nadaljnja usoda Grčije precej negotova. Turčija je Londonski protokol potrdila že 24. aprila 1830, precej bolj zapleten pa je bil njegov sprejem v Grčiji. Predsednik J. Kapodistrias je dal princu Leopoldu jasno povedal, da po sklepu zadnje narodne skupščine v Argosu nima pooblastil za prevzem kakršnihkoli obveznosti v imenu grške države brez soglasja poslancev, vendar so resolucije evropskih sil Kapodistriasa prisilile, da je odpovedal sklic grškega kongresa. S tem je po eni strani pomiril senatorje oziroma grško ljudstvo, da bo bodoči grški monarh moral s posebno deklaracijo priznati ustavne pravice grškega ljudstva ob prevzemu oblasti, enako pa je zagotovil predstavnikom evropskih sil soglasječasne vlade z določbami Londonskega protokola, čeprav za kaj takega ni bil pooblaščen. Od senata je hkrati pridobil spomenico, v kateri je zelo spretno izrazil pomisleke glede ustavnih določil in ugovore proti sprejetim državnim mejam. Kmalu se je pokazalo, da je imel Kapodistrias prav. Grki so morali Kreto prepustiti pohlepnemu egiptovskemu podkralju, otok Samos pa se je kljub odločitvam Lon-

donske konference upiral, da bi ostal pod turško suverenostjo. Na Zahodu niso nič ukrenili za točnejšo določitev meja, tako da so tudi po zaključnem protokolu številna vprašanja ostajala odprta (Gervinus, 1868, 237).

Takšen je bil torej položaj, ko je Besenghi zapuščal Grčijo; pomenljivi pa so tudi njegovi namigi na milijonarje z otoka Hidre, s katerimi se je zapletel v spor zaradi svojih pošiljk. Bogati meščani Hidre so se pogosto upirali osrednjim grškim oblastem že v času osvobodilne vojne. Ko je J. Kapodistrias leta 1828 prevzel oblast, je odposlanstvo s Hidre kot povračilo za vojno škodo zahtevalo ogromno vsoto denarja (18 milijonov frankov) in status proste luke, obenem pa ni hotelo nič slišati o kakem finančnem posojilu državi, čeprav je ob opustošenju ostale Grčije Hidra s svojim bogastvom ter številnimi bogatimi trgovci in kapitani ostala prava oaza. Julija 1829 se je takoj po kongresu v Argosu na Hidro umaknil Kapodistriasov tekmelec Aleksander Mavrokordatos, ki je užival veliko podporo tamkajšnjih primatov, zlasti bratov Konduriotis in pomorskih kapitanov Tombasisa in Miaulisa (Kovač-Artemis, 2003, 213). Hidra je ob Smirni in Maniju postajala vedno hujši nasprotnik osrednje grške vlade J. Kapodistriasa. Besenghi, ki v svojem pismu z dne 1. aprila 1830 govori o milijonarjih s Hidre, za katere je naivno verjel, da jih bo ukrotil visoki komisar Jonskih otokov Adams, ni več dočkal izbruha državljanske vojne, ki se je začela poleti 1831, saj je s Krfa, odpotoval že leto poprej. Ravno tako ni doživel tudi atentata na predsednika J. Kapodistriasa 27. septembra 1831, s katerim se je zaključilo prvo obdobje mlade neodvisne grške države.

SKLEP

Popotovanje P. Besenghija v Grčijo je ne glede na motive in zaloge, ki so ga vodili na grška tla, v polpretekli zgodovini Istre zanimiva, privlačna in poučna epizoda. Bil je, vsaj po doslej znanih podatkih, edini vidnejši istrski izobraženec ter hkrati filhelen, ki se je odpravil v Grčijo, spoznal tamkajšnje razmere in nekatere vidnejše protagoniste grške revolucije ter prekrizaril večji del takrat osvobojenih grških pokrajin in mest. Pri tem se, če sledimo njegovi korespondenci pa tudi biografskim orisom, v polni meri razodeva njegova razpetost med romantiko, filhelenizmom in politično stvarnostjo, s katero se je soočal med svojim skoraj dvoletnim popotovanjem.

Besenghi je tipičen predstavnik evropske oziroma tedanje italijanske romantike. Njegova romantična nagnjenja in zaznavanja tedanjega časa se razodevajo, kot poudarjajo nekateri njegovi biografi, zlasti ob odkrivanju sledi helenske civilizacije. Zanj in romantike od Byrona do Hugoja, Leopardija in De Musseta je bila Grčija, kot navaja C. Curto, dežela hrepenenja. Svoje hrepenenje razodeva v svoji odi z naslovom Argo, ki je nastala, leta 1829 in se najbolj značilno razodeva v tehle vrsticah:

*"O famosa
terra, sospiro de'miei sogni antico"*

Njegova občutja pred antičnimi ruševinami, nadaljuje Curto, so skoraj identična z Leopardijevimi. Gre za identična psihološka razpoloženja, ki izhajajo iz čustvenega stanja, kakršno oba na splošno prevzemata od romantikov tedanje dobe (Curto, 1930, 39).

Mnogo težje je opredeliti filhelenska nagnjenja P. Besenghija. Nekateri biografi, kot na primer Raffaello Barbiera in kasneje Giovanni Quarantotto, ki je med italijanskimi avtorji še najbolj izčrpno pisal o njegovem grškem popotovanju, so bili prepričani, da bi si zaslužil uvrstitev med številne italijanske filhelene že zaradi tega, ker se je v bitki pri Megari (25. decembra 1828) boril ob Demetriju Ypsilantiju. "Toda, kaj ko je bil le Istran!" pripominja Quarantotto. Tako Besenghija ne omenja niti Guido Muoni, eden poglavitnih italijanskih zgodovinarjev filhelenizma, v svojem delu "La letteratura filleenica nel Romanticismo italiano" (1907).

Verjetno P. Besenghijev istrski izvor ni bil vzrok za to, da ga italijanski zgodovinarji in raziskovalci filhelenizma niso uvrstili med vidnejše italijanske filhelene, kot na primer grofa Santaroso, Porro-Lamberthengija, G. Pecchija in mnoge druge. Očitno so za uvrstitev v seznam filhelenov šteje njihove zasluge bodisi na vojaškem kot političnem ali kulturnem področju. Tako T. Luciani v nekem pismu Besenghijevemu biografu Giovanniju de Castru (8. oktobra 1874) pravi: "Ne vem, kaj je Besenghi počel oziroma bi mogel početi v Grčiji. Položaj pregnanca in prostovoljca je takšen, da njegova najbolj plemenita dejanja in dejstva pogosto ostanejo spregledana ali celo sprevržena in poudarjajo le veljavo tistih, ki nimajo nobenih zaslug ne pomembnih dejanj" (Quarantotto, 1928, 20).

Besenghijeva nenehna križarjenja po grških pokrajinah in med antičnimi razvalinami torej bolj kažejo na njegova romantična kot filhelenska nagnjenja, četudi ne gre izključiti, kot navaja G. Cervani, da je pri izolskem pesniku "šlo za izkazovanje foscolovskih simpatij do grškega ljudstva" (Cervani, 1982/83, 336). O Besenghijevem filhelenizmu, in njegovem bivanju v Grčiji kot pripominja G. Quarantotto, seveda primanjkuje izčrpnih

podatkov in poročil. Mnogo sicer lahko razberemo iz njegovih pisem, vendar žal niso vsa objavljena, mnoga pa so tudi, kot že rečeno, izgubljena.

Še težje je opredeliti vprašanje njegovega odnosa do tedanje grške stvarnosti. Do neke mere ga je sicer možno razbrati iz njegovih pisem, iz katerih se zrcali razočaranje nad tedanjimi razmerami, tako socialnimi, kulturnimi kot političnimi. Pesnik je prav gotovo spremljal tedanje politično dogajanje na grških tleh, tako politiko evropskih sil kot težnje tedanje vlade pod predsedstvom J. Kapodistriasa, zato se, četudi le v kratkih omembah, čuti njegova bolečina ob razvoju dogodkov in napovedi, da bo v Grčiji zavladala monarhična ureditev. Že v njegovih tržaških letih smo spoznali Besenghija kot privrženca republikanskega in karbonarskega gibanja. Nobe-nega oprijemljivega dokaza pa ni, da bi se bil v povezavi s tem gibanjem odpravil v Grčijo oziroma na grških tleh iskal stike z akterji tega gibanja. Ob skopih sporočilih, ki izhajajo iz njegovega dnevnika in korespondence, kot tudi ob redkih komentarjih biografov, torej ostajajo najgloblji nagibi potovanja P. Besenghija v Grčijo precejšnja uganka. Tembolj pa se v njih razkrivajo njegove značajske poteze in lastnosti, ki so povezane s številnimi težavami in problemi, s katerimi se je spopadal domala ves čas bivanja na grških tleh. Njegova samovšečnost, nezaupljivost in pretirana občutljivost, so botrovale tudi temu, da po vrnitvi iz Grčije njegovi spomini niso izšli, s tem pa je verjetno zelo dragoceno in zanimivo pričevanje o tedanji Grčiji za vedno izgubljeno.

Če ga lahko označimo, kot navaja G. Curto, za osrednjo osebnost začetnega romanticizma na območju Julijske krajine, lahko hkrati zatrdimo, da je Besenghi kljub svojemu grškemu popotovanju in širšim obzorjem, ki si jih je z njim nedvomno pridobil, v kulturnem in literarnem smislu začel ugašati že ob rojstvu "Faville". To pa je paradoksalno za literata, prepojenega z visokimi romantičnimi ideali, ki je po eni strani ostro napadal in bičal tedanjo družbeno stvarnost, a obenem čedalje bolj kazal na lastno nesposobnost, da bi postal kaj več kot zajedljiv porogljivec družbi in posameznikom, ki so ga izločili zaradi njegovih lastnih pomanjkljivosti in značajskih potez (Cervani, 1982/83, 339).

BETWEEN ROMANTICISM, PHILHELLENISM AND POLITICAL REALITY: THE JOURNEY OF ISTRIAN POET PASQUALE BESENGHI TO GREECE (1828–1830)

Salvator ŽITKO

The Regional Museum Koper, SI-6101 Koper, Kidričeva 19

SUMMARY

The period of Romanticism found in the 1820s Greek war of independence one of its greatest impulses and motifs, which thanks to the general interest for Greek classics led to philhellenism, a fascination that attracted even the best-known and most famous European writers and poets, including English poet Lord Byron.

In the Italian Romantic movement of that period a young Istrian author stood out: Pasquale Besenghi degli Ughi (1798–1849) was a poet who joined the 'Faville' circle of Trieste and, influenced by Giuseppe Parini, satirised the local social and intellectual environments of that time. In his typical romantic ardour Besenghi showed a great deal of interest for and attachment to the classical Greek civilisation, which probably prevailed over his philhellenic attitude when at the beginning of October, 1828, towards the end of the Greek revolution, he decided to travel to Greece. He stayed there till the beginning of August, 1830, and during this time covered most of the liberated Greek regions, especially the Peloponnese, the Ionian Islands and part of mainland Greece. His letters and diary reveal both his attitude towards the contemporary Greek reality as well as the contacts he maintained with several leaders and notable representatives of the Greek liberation movement at the time of President J. Kapodistrias. Sick and disappointed by the conditions, and even more by the decision that Greece should become a hereditary monarchy, he returned to his homeland without allowing his Greek odyssey to leave any noticeable traces in his literary creation of the following years.

Key words: Romanticism, philhellenism, Greek diaspora, war of independence, Morea, European super-powers, eterias

VIRI IN LITERATURA

Baldassari, G. (1986): Dal preromanticismo ai miti neoclassici. V: Storia della Cultura Veneta-Dall'età napoleonica alla prima guerra mondiale, 6. Vicenza, 99–117.

Benedetti, A. (1967/68): Il Governatorato di Alfonso Gabriele di Porcia e Brugnera a Trieste. Archeografo Triestino, s. IV, vol. XXIX–XXX (LXXVIII–LXXIX della Raccolta). Trieste, 109–159.

Berlam, A. (1946): La Colonia greca di Trieste ed i suoi addentellati con la guerra d'indipendenza ellenica (1821–1830). Archeografo Triestino, s. IV, vol. X–XI, (LIX–LX della Raccolta). Trieste, 369–403.

Besenghi degli Ughi, P. (1884): Poesie e prose pubblicate per cura di Oskare de Hassek. Trieste, G. Balestra & C.

Caprin, G. (1888): I nostri nonni, pagine della vita triestina dal 1800 al 1830. Trieste, Caprin, 135–136.

Caprin, G. (1891): La selce della "Favilla". V: Tempi andati, Pagine della vita triestina (1830–1848). Trieste, 63.

Cervani, G. (1969): La borghesia triestina nell'età del Risorgimento: figure e problemi. Udine, Del Bianco, 5–28.

Cervani, G. (1982–83): Trieste "Cucibrech" nella satira di Pasquale Besenghi degli Ughi. Atti del Centro di ricerche storiche – Rovigno, vol. XIII. Trieste – Rovigno, 333–352.

Ciampolini, L. (1846): Storia del Risorgimento della Grecia, II. Firenze, Piatti.

Curto, C. (1930): La letteratura romantica della Venezia Giulia (1815–1848). AMSI, vol. XLII, f. I, A. VIII E. f. Pola.

Cusin, F. (1930): Appunti alla Storia di Trieste. Trieste, Libreria L. Capelli, 203–204.

Dallemulle Ausenak, G. (1992): Rivisitando Pasquale Besenghi degli Ughi. La Battana, XXIX, 106. Fiume, 67–68.

De Castro, D. (1981): La questione di Trieste / L'azione politica e diplomatica italiana dal 1943 al 1954, I. Trieste, 23.

Enciclopedia Italiana (1931): Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, IX. Roma, Istituto G. Treccani.

Enciclopedia Italiana (1933): Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, IX. Roma, Istituto G. Treccani.

Enciclopedia Italiana (1936): Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, XIV. Roma, Istituto G. Treccani.

De Franceschi, G. (1877): Della vita e degli scritti di Giuseppe Pasquale Besenghi degli Ughi. L'Unione, a. IV, n. 1. Capodistria, 1–2.

Facchinetti, M. (1851): Degli scritti inediti di Pasquale Besenghi degli Ughi. Il Popolano dell'Istria, a. II., n. 28, 4 gennaio. Trieste.

Gantar, K. (1974–75): Kopitar in Grki. Jezik in slovstvo, XX, 1. Ljubljana, 8–10.

Gantar, K. (1996): Kopitar in grštvo. V: Kopitarjev zbornik, Mednarodni simpozij v Ljubljani, 29. junij–1. julij 1994, simpozij ob 150-letnici njegove smrti. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 375–380.

Gentile, A. (1946): Vita triestina nell'ottocento. Archeografo Triestino, Serie IV, vol. X–XI (LIX–LX della Raccolta). Trieste, 3–52.

Gervinus, G. (1868): Risorgimento della Grecia, V. Milano, Corona e Caini.

Grande Dizionario Enciclopedico (1961): Grande Dizionario Enciclopedico, XI. Torino, UTET.

- De Hassek, O. (1878):** Besenghi degli Ughi. Trieste, L. Herrmannstorfer, 4.
- Kandler, P. (1858):** Storia del Consiglio dei patrizi di Trieste dall'anno 1382–1809 con documenti, I. Trieste, Lloyd Austriaco, 8.
- Kandler, P. (1850):** Colonie dei Greci nell'Istria e provincie vicine in questi ultimi tre secoli. L'Istria, V, 23. Trieste, 155–157.
- Katsiardi, O. (1982):** Storia della Comunità Greco-Orientale. V: Il Nuovo Giorno. La Comunità greco-orientale di Trieste: storia e patrimonio artistico-culturale. Udine, Istituto per l'enciclopedia del Friuli Venezia Giulia, 30–42.
- Katsiardi-Hering, O. (2001):** La presenza dei Greci a Trieste: tra economia e società (metà sec. XVIII–fine sec. XIX). V: Finzi, R., Panjek, G. (eds.): Storia economica e sociale di Trieste, vol. I. Trieste, LINT, 519–546.
- Kovač-Artemis, T. (2003):** Grški feniks / življenje Joannisa A. Capodistriasa (1776–1831) – prvega grškega predsednika. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče – Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko.
- Maier, B. (1988):** Profilo di Pasquale Besenghi degli Ughi. Il Banco di Lettura, 1. Trieste.
- De Madonizza, A. (1864):** Lettere inedite di Pasquale Besenghi degli Ughi da Isola in Istria. Capodistria, 11–26.
- De Madonizza, A. (1863):** Pasquale Besenghi degli Ughi. V: Almanacco Istriano per l'anno 1864. Capodistria, G. Tondelli, 121–122.
- De Madonizza, A. (1850):** Pasquale Besenghi degli Ughi. Il Popolano dell'Istria, 5 novembre 1850. Trieste.
- Il nuovo giorno (1982):** Il nuovo giorno. La comunità greco-orientale di Trieste: storia e patrimonio artistico-culturale. Udine, Istituto per l'enciclopedia del Friuli Venezia Giulia.
- Marcheselli Loukas, L. (1997):** Rigas Fereos, la rivoluzione, la Grecia, i Balcani. Atti del Convegno Internazionale "Rigas Fereos – Bicentenario della morte". Trieste, Lint, 60.
- Markovič, I. (1996):** Ciò che si sa e rimane della biblioteca appartenuta alla famiglia Besenghi di Isola. Annales, 6, 1996, 8. Koper, 325–330.
- Muoni, G. (1907):** La letteratura filellenica nel Romanticismo italiano. Milano, Società editrice libraria.
- Mutterle, A.-M. (1986):** Narrativa e poesia nell'età romantica e nel secondo ottocento. V: Storia della Cultura Veneta / Dall'età napoleonica alla prima guerra mondiale, 6. Vicenza, N. Pozza, 109–142.
- Pirjevec, J. (1977):** Niccolò Tommaseo tra Italia e Slavia. Venezia, Masilio.
- Pusterla, G. (1891):** I rettori di Egida, Giustinopoli, Capo d'Istria, cronologie, elenchi. Capodistria.
- Pusterla, G. (1874):** Il conte Giovanni Capo d'Istria. L'Unione, 9 ottobre 1874. Capodistria, 180.
- Quarantotto, G. (1910):** Noie e bizzes d'un poeta istriano in Grecia. Miscellanea di Studi in onore di Attilio Hortis, I. Trieste, 515–530.
- Quarantotto, G. (1909):** Ricerche e studi intorno a Pasquale Besenghi degli Ughi, II, Varia, Programma del Ginnasio Reale provinciale di Pisino, 1908–1909. Pagine Istriane, a. V (1908), n. 5–6 e 10; a. VI (1909), n. 2. Parenzo.
- Quarantotto, G. (1923):** Le origini e i primordi del giornale letterario triestino "La Favilla". Archeografo Triestino, vol. X della III serie, XXXVIII della Raccolta. Trieste.
- Quarantotto, G. (1925):** Il Patriotismo di un poeta. Parenzo, G. Coana e Figli.
- Quarantotto, G. (1928):** Nuovi studi sul poeta e patriotta istriano Pasquale Besenghi degli Ughi. AMSI, XL, f. I. Pola, 176–177.
- Quarantotto, G. (1949):** Sviluppi storici dell'idea nazionale e unitaria a Trieste e Istria. AMSI, NS, I. Venezia (LIII della Raccolta), 115–144.
- Rossetti, D. (1815):** Meditazione storico analitica sulle franchigie della Città e Portofranco di Trieste. Venezia, 165.
- Rossetti, D. (1874):** Sette lettere di argomento municipale. Trieste, Armando Stefani, 34.
- Salimbeni, F. (1991):** La prima serie dell "Archeografo Triestino" (1829–1837). Una rivista di erudito impegno civile. V: Fulvio Salimbeni (ed.): Dal Litorale Austriaco alla Venezia Giulia, Civiltà del Risorgimento. Verona, Del Bianco, 95–110.
- Spetsieri Beschi, C. (2003):** G. L. Gatteri e la rivoluzione greca (1821). Trieste, Società di Minerva.
- Studen, A. (2001):** Helénia Evrópi drága. V: Melikov zbornik: Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje. Ljubljana, Založba ZRC, 391–403.
- Stefani, G. (1940–41):** Trieste e l'Austria dopo la restaurazione / Dai carteggi riservati della Polizia imperiale. Archeografo Triestino, s. IV, vol. III e IV (LII e LIII della Raccolta). Trieste, 339.
- Tamaro, A. (1924):** Storia di Trieste, II. Roma, Alberto Stock, 271.
- Tassini, A. (1947):** Per la biografia di Pasquale Besenghi degli Ughi. Archeografo Triestino, s. IV, vol. XII–XIII (LXI–LXII della Raccolta). Trieste, 419–423.
- De Totto, G. (1939):** Il patriziato di Capodistria. Parenzo, G. Coana e figli.
- Tripoukofi, A., Tsitouri, A. (2002):** Venetians and Knights Hospitallers Military architecture networks. Athens, Hellenic ministry of culture, Directorate of byzantine monuments.
- Zanella, G. (1877):** Della vita e degli scritti di Giuseppe Pasquale Besenghi degli Ughi Istriano, memoria letta al R. Istituto veneto di Scienze, Lettere ed Arti. V: Atti del R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, serie V, vol. III. Venezia, 711–731.